

Належить редакції відомості та гуска.

РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК,

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA, UL.
STAŁOWA 25 т. 10, ТЕЛ. 10-24-05.
КОНТО ЧЕКОВЕ: П. К. О. № 27110.
РЕДАКЦІЯ ВІДПОВІДАЄ НА ЛИ-
СТИ Й ВЕРТАЄ РУКОПИСИ ЛІШЕ
ТОДІ, КОЛИ НА ТЕ ДОЛУЧЕНО ВІД-
ПОВІДНОГО ПОЧТОВОГО ЗНАЧКА.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕНЮ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР і ВИДАВЕЦЬ
Проф. Д-р ІВАН ОГІЕНКО

ПЕРЕДПЛАТА В КРАЮ: НА РІК 6 ЗЛ.,
НА ПІВ РОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РО-
КУ 1-50 ЗЛ. ЗА ГРАНИЦЕЮ 1 АМ. ДОЛ.
(АБО ЙОГО ВАРТІТЬ УВІ ІНШІЙ ВА-
ЛЮТІ РІЧНО). — РУКОПИСІ ДЛЯ ДРУ-
КУ МУСЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА
МАШИНІ (АБО НАЙВИРАЗNІШЕ РУ-
КОЮ). — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР

РІК I.

ЛЮТИЙ 1933 РОКУ

ЧИСЛО 2.

Української літературної мови мусимо вчитися, щоб знати.

Ми не знаємо своєї літературної мови. Багато причин зложилися на те, але й не остання з них: ми не вчимося своєї літературної мови. Не вчимося так, як учимося інших наук: пильно й постійно.

Гірше того: ми звичайно й не відчуваємо природної потреби вчитися своєї літературної мови, бо все і всі вважаємо, що добре її знаємо й без науки. Інших мов — учимося, свою й без науки знаємо...

Такий стан нашої інтелігенції супроти своєї літературні мови не тільки ненормальний, але більше того — він нам глибоко шкідливий...

Ще раз: українське громадянство своєї літературної мови добре не знає.

Не є то парадокс, не є то пересада. Кожний український інтелігент, чи то з освітою середньою чи з вищою, звичайно має певний мінімум знання з ріжних наук: гуманітарних, природничих, математичних. Цебто, — духовно орієнтується в тім житті, що його оточує, не зле. А часом із самопевністю говоримо »від науки« про найріжніші речі, але знову — тільки не з обсягу рідної мови.

Хоч наукові працівники звичайно не мають у нас більшої поваги, проте, »йдучи за Європою«, ми любимо покликатися на наукові авторитети, особливо чужинецькі, для доказу своїх поглядів

чи тверджень. Але признаних авторитетів рідної мови в нас нема, таких ми рішуче не визнаємо, бо кожний із нас сам »знає ліпше« всі питання рідної мови.. Знає й не вчившись. Думка фахівця йому не потрібна.

Коли дитина — боронь Боже — захорує хоча б легко на шлунчик, погляньте, з якою увагою батьки припадають коло лікаря, як вони вислуховують усіх його порад, як пильно до них застосовуються, як вони дякують (навіть прилюдно в часописах!) своєму »лікареві-збавителеві«, хоч він ім найпростіші речі говорив... Чи бачили ж ви щось подібне у відношенні до лікаря рідної мови? Гірше того: ми й лікарів таких не визнаємо, й обходимося без них. »Самі добре знаємо...«

Існують найріжніші науки, громадянство наше в міру свєї можності знає їх, цікавиться ними, хоч і не є то з їхнього фаху, часом навіть відповідну книжку дістане. А чи існує в нас наука рідної мови? Чи є в нас мовознавча література для широкого громадянства й для шкільної молоді поза звичайною граматикою? Нема такої, бэ громадянство не потребує її.

І не тільки нема, — нема зрозуміння потреби того. »Наука рідної мови«, — та хібаж то наука? Що ж у тих читанках із »рідної мови« було наукового?

»Наука рідної мови? — ага, то право-

пис, шкільна граматика, читанка. Ну, знаєте, — нудота то пекельна, — яка ж то вам наука? Дайте мені спокій...«

Ще раз кажу: наше широке навіть інтелігентне громадянство не знає своєї літературної мови. Більше того: зовсім мало нею цікавиться, а коли й цікавиться, то злегенька, по верхах, по-дилетанському, бо не визнає її за науку, не знає її змісту, не призичаєне ставитися до неї поважно...

І гіркі наслідки всього того перед очима кожному, хто працює в цій ділянці: літературна мова наша — хоч має невичерпне джерело перлин у живій своїй мові — невироблена, стан навчання її по школах ненормально низький, сама наука її не може похвалитися поважними працями, бо громадянство не заохочує своїх учених україністів до праці.

Своєї літературної мови треба вчитися, якщо хочемо її знати, треба вчитися пильно й постійно, вчитися так само, як учимося всяких інших предметів. Мусимо раз уже позбутися того шкідливого погляду, ніби кожний із нас від самого народження вже знає свою мову, а особливої науки її не потребує.

Кожен інтелігент, кожна письменна людина, кожний український громадянин мусить добре собі усвідомити й запамятати, що в культурного народу, а так само і в нас, існує дві мови: мова жива народня й мова літературна.

Живу свою мову кожний із тих, хто народився на селі й виріс у сільськім оточенні, знає справді, знає може й не зле. Але справа в тім, що простір цілої української мови надзвичайно широкий, мова наша ділиться на багато наріч, а кожне нарічча — на велике число говірок. Не тільки нарічча від нарічча, але й говірка від говірки часом помітно відріжняється. Що ж тоді ми знаємо, знаючи «живу мову»? Знаємо лише одну якусь говірку, поминаючи безконечне число інших, може й ліпших від нашої... Отож виходить, що хто навіть знає «живу мову», цебто одну свою говірку, той ще не знає цілої української мови.

Мусимо добре памятати ще одну річ, — ми звичайно недокладно розуміємо

вираз »народня мова«. Народня мова — це справді селянська мова, що вистачає селянинові для його вузького духовного кругозору. Але для думання широкоосвіченої інтелігентної людини ця мова завузька, бідна, невироблена. Отож, народчу-селянську мову кладемо в основу потрібної нам мови, але до неї ще »доробляємо« багато-багато іншого.

Та є багато й таких, що не родилися на селі й не зростали там, — виросли в місті, в робітничих, міщанських чи інших родинах. А тут уже звичайно говорять мішаною мовою, занеченою додатками чужої, пануючої. Цебто, і тут не було змоги набути доброї мови.

Не ліпше й тим, хто вийшов із родини інтелігентної, бо й тут звичайно панує так само дуже мішана мова. Доброї літературної мови не навчишся й тут.

Отож бачимо, що навчитися своєї доброї мови без особливої науки ніяк не можна. Сама належність до українського народу не дає ще доброго знання літературної мови.

Кожний культурний народ, крім великого числа живих говірок, має ще одну мову, — це мова літературна. Це мова його книжок, часописів. Це мова його державних установ, церкви, суду, школи. Мова вироблена, культурна, до певної міри штучна. У кожного народу, який би великий не був він, літературна мова все одна, соборна, спільна для всіх. І так кожний школяр від першої кляси вже добре собі знає, що є мова жива, матірня (якщо його мати не говорила мовою літературною), і є мова літературна, мова книжкова, трохи відмінна від його мови буденної.

У кожного культурного народу літературна мова однаково повстає й однаково живе. Звичайно буває так, що одне якесь сильніше нарічча з відомих причин бере гору над іншими, з часом зростає, переїмаючи ліпші вирази з ріжких говірок, і так стає мовою літературною. У нас таким наріччям є мова наддніпрянська, київо-полтавська, мова наших перших новочасник письменників, — вона лягла в основу літературної української мови ще від кінця XVIII-го століття. І з цим му-

симо раз уже погодитися, бо це ж звичайний процес в житті кожного народу. Київ і Дніпро — ото центр української літературної мови. Цієї мови мусимо навчати й навчатися, бо тільки вона є основа нашої літературної мови. Ми ніколи не матимемо доброї літературної мови, якщо не погодимось про одну спільну основу її. Бо це ж азбука повстання кожної літературної мови.

Сьогоднішній стан наддніпрянської літературної мови надзвичайно високий, і треба відверто сказати, що в ділянці мови там просто чуда досягли. Працюючи часто в голоді й холоді, часом в нелюдських умовинах, наддніпрянські письменники й робітники пера та вчені-патріоти, віддавши всі сили свої найціннішому скарбові рідній культурі, за 15 останніх літ створили літературну мову такої величної якості, що вона вже тепер сміливо конкурує за першенство серед культурніших словянських мов.

Але «українці в натурі нарід анархічний», як ми самі про себе не раз із задоволенням кажемо, а тому й не хочемо визнати й прияти для себе одної спільної »соборної« літературної мови. Почитайте хоча б наші часописи галицькі, румунські, підкарпатські й американські, і ви відразу переконаєтесь, що всі вони мають до певної міри свою окрему літературну мову, цебто ніби маємо аж п'ять літературних мов... Більше того: навіть в малій місцевості не маємо справді одної літературної мови; скажемо, в Галичині часописи світські й духовні (пор. »Діло« й »Нову Зорю« чи »Бескид«) дуже відріжняються мовою. Не буде перевільшеннем, коли скажу, що кожний наш часопис — то окрема літературна мова, зо своїми власними виразами й правописом... Замість пильно рівнятися на мову Котляревського, Основяненка, Вовчка й Шевченка, ми все рівняємося на »матірню« мову рідних нам Кобиляк... »Бо в нас так говорять« — найавторитетніше джерело нашого знання літературної мови...

Це глибоко шкідливий стан, і ми раз на все мусимо з ним покінчити. Найважнішим чинником для створення спільної

літературної мови все є власна держава з рідними школами, церквою, урядами, судом. Цього чинника ми здавна не мавмо, але ж нам ніхто не заступає висококультурної праці — надолужити цю недостачу й таки створити показну літературну мову. Показну, бо ж розвиток літературної мови — покажчик розвитку нації.

Така літературна мова віддавна вже є в нас, — це мова нашої митрополії, придніпрянська літературна мова. Іншим землям позостається одне: відкрито, щиро й доостанку приняти її, визнати її едину за свою »матірню« мову, а тоді стається в нас подія величезної ваги, може своїми наслідками найбільша за всі останні події: цілий український нарід обєднується спільною літературною мовою... Обєднується духовно в найціннішім скарбі своїм — у своїй літературній мові.

Але ми мусимо вчитися своєї літературної мови, коли хочемо знати її. Мусимо вчитися всі, міцно пам'ятаючи, що без пильної науки знати її не будемо. Бо нема знання без науки.

Професори й учителі всіх шкіл в першу чергу мусять знати свою літературну мову якнайкраще, знати глибоко й всебічно, бо ж то їм випало на долю найвідповідальніше, але й найпочесніше завдання: дати своєму народові потрібне перше знання її. Що вони защеплять, те й понесуть до життя їхні слухачі.

Духовенство наше так само мусить добре й глибоко знати свою літературну мову, бо ж воно з природи своєї — всенародний учител, повсякчасний промовець. Священик постійно навчає і в церкві, і в школі, — нехай же він скрізь привчає свою паству до доброї літературної мови. Нехай духовенство ніколи не забуває, що й воно постійно творить свою літературну мову й має за неї відповідати.

Нехай не забуває, що добра, вміла, милозвучна мова — то найперший ключ до серця вірних. По духовних школах, зачинаючи з Академії, мусять навчати української літературної мови, як найважнішого предмету, коли хотять іти врівень із життям.

А погляньте-но до деяких фахових духовних видань або до часописів: змилуйся,

Боже, що там часом за мова ще з XVIII-го віку!.. А такий стан для нашої культури — глибоко шкідливий.

Наші адвокати так само мусять пильно навчатися доброї літературної мови й уживати її скрізь, — і в суді, і в громадськім житті. Адвокатура — то все дуже цінний і важливий чинник в творенні літературної мови. Адвокат — то теж наш учитель мови й вимови, і велику кривду й дошкульну шкоду рідній культурі чинять наші адвокати, коли не вчаться як слід доброї літературної мови, — вони ж бо мають безсумнівний великий вплив у громадськім житті й несуть відповідальність за стан своєї літературної мови. А послухайте-но, як часом прилюдно говорять вони — наслідники Цицерона по праці — або почтайте деякі іхні подання до суду чи іхню фахову літературу... Ліпше про те красномовно й голосно змовчати...

Лікарі, політичні діячі, інженери, працьовники кооперації й т. п., — всі мусять пильно вчитися своєї літературної мови. Во без науки нема знання. Маючи ж постійні й близькі звязки зо своїм народом, якраз вони могли б дати до своєї літературної мови так ій потрібних цілющих соків. А чи ж так у нас робиться? Чи ці працьовники свідомі своєї відповідальності перед рідною культурою?

Українська інтелігентна жінка, дбала мати своїх дітей, повновласна господиня хати — вона в першу чергу мусить учитися літературної мови. В своїй хаті — то вона найперший і наймиліший професор своїм дітям. Не вільно жінкам забувати ані на хвилину, що то ж вони творці «матірньої мови», що то від них перших усі ми переймаємо свою початкову мову. Чого навчить нас мати, те й понесемо з собою у світ на ціле своє життя. Мати — то найглибший і найреальніший творець літературної мови. Нехай же українська жінка ніколи не забуває про цю свою таку важливу, а разом із тим і таку почесну, але й відповідальну роль в українській культурі. Інтелігентна українська мати мусить досконально знати свою літературну мову, мусить постійно її вчитися, а все своє знання разом із матірньою теплою ласкою переливати в серця своїх дітей. Памятати, що власне

цього всі ми не забуваємо до кінця віку свого.

Накінець, всі наші письменники, поети, всі робітники сцени й пера, — а їх у нас зовсім не мало, — вони в першу руч мусять учитися своєї літературної мови, воно ж бо її офіційні творці. Але мусять учитися глибоко й найпильніше, учитися не з легенького тільки читання, але вчитися поважно, роками, вчитися ціле своє життя, студіючи потрібну літературу. Мусять учитися, і навчати громядянство своїми творами. Ніколи не забувати, що то вони те світло, що світить на горі, — всі бо його бачать і до нього хрестяться... Зате й відповідальність за стан культури рідної мови найперше несуть вони.

Але треба правду сказати: більшість сучасних придністрянських письменників щиро й відкрито визнали ідею спільної літературної мови й пильнують писати по-придніпрянському. Тільки треба вчитися тієї мови поважно й якнайбільше. Помалу те саме роблять і деякі наші часописи, а серед них на чолі стоїть »Діло«. От уже десять літ минає, як »Діло« зrozуміло всю величезну wagу одної спільної літературної мови для цілого українського народу й сміло до неї прямує. Цієї мужності »Діла«, такої корисної для культури нашої мови, ніколи не забуде історія української літературної мови.

На цей же шлях мусять рішуче стати й усі наші позакрайові часописи, — на Буковині, на Підкарпатті і в Америці. А особливо ці останні: Брати робітники пера з Канади й Америки, ви робите велику кривду й шкоду рідній культурі нашій, пишучи мовою »своєго села«, а правдивіше — »своєю«... Ви правдиві навчителі громадянства, ви його найперші провідники, — привчайте ж свій народ до чистої літературної мови, а не до мови місцевої. І нарід мусить ізвиняти до своєї книжної мови.

Не говорю тут про те, що наші часописи мусять багато попрацювати над створенням доброї мови. Такої мови, щоб її — чисто літературну в основі своїй — легко зрозумів кожний селянин. Скаржимося, що преса наша матеріально нидіє, бо нарід її мало підтримує. А що ми зробили, щоби її широкі селянські маси добре

розуміли часописну мову? Чи не засмічуємо ми її без потреби чужими словами, чужою фразеологією та занадто вже інтелігентським, чужим народові способом нашого думання? Але про це я не раз і ще буду окремо писати.

Дві слові на останку деяким нашим видавництвам. Українське широке громадянство вже давно пробудилося й сильно тягнеться до книжки. Доброї, корисної, мило-звучною мовою написаної книжки. Книжки, що чогось би навчила або розраду подала. Деякі видавництва наші добре це підмітили й повним до вінців кошем несуть свої видання спрагненому читачеві. Тільки... змилуйся, Боже, що вони йому часом подають!.. Мусимо тут голосно й рішуче закрикати від болю, — аж занадто часто дають йому камінь замість хліба, змію замість риби... Видаеться непотріб, твори ліпших письменників оминаються (бо їм заплатити треба)... Мова видань — жахлива, видаються переклади непідписані, цебто їх робить хто-будь, робить похапцем, «на коліні», не знаючи мови. Часом прикриваючись оборонним плащиком патріотизму чи елейності, виставляючи гучні гасла корисної книжки, видання такі тисячами вриваються до наших, на добру книжку справді спрагнених родин, і роблять там хаос та руїну літературної нашої мови. Цьому вже раз належить покласти край, і нехай би тим занялося «Товариство українських письменників».

Отож, усі ми мусимо вчитися рідної мови. Усі ми мусимо памятати, що стан культури літературної мови — то красномовний покажчик розвою нації. Це б — хочеш добра своїй нації — не нехтуй рідною мовою, вчися її пильно. Кожне більше місто мусить закласти своє «Товариство Прихильників чистоти й правильності Рідної Мови» або «Товариство Плекання Рідної Мови». Нехай не буде в нас ані одної філії «Просвіти», «Союзу Українок» чи «Кружка Рідної Школи» без «Гуртика Плекання Рідної Мови» (про них див. ч. 1 «Рідної Мови» ст. 30-32). «Гурток Плекання Рідної Мови» — це й буде те перше народне джерельце, що подасть цілющих соків нашій літературній мові.

Спільна для всіх земель українська літературна мова якраз тепер всевладно витворюється. Основа її придніпрянська, але багатенько ввійде до неї й придністрянських перлин. Доложімо ж усіх сил своїх, щоби з гордістю й певністю передати наступному поколінню справді найкраще вироблену соборну мову, що духовно міцно обєднає в собі цілий український народ, де б він не проживав.

Памятаймо, що перший ступінь до тієї світлої й величної днини — всі мусимо вчитися своєї літературної мови, бо без доброї науки знати її не будемо.

Проф. Др. Іван Огієнко.

Походження українських слів.

1. Оглядний.

Українська мова етимологічно ще дуже мало досліджена. Правда, українських слів не оминають ані Міклошіч, ані Бернекер, ані Преображенський у своїх етимологічних словниках, тільки вони згадують про них лише тоді, коли українські слова більш-менш рівнорядні до відповідних слів інших слов'янських мов. Але українська мова знає не мало й слів відокремлених (ізольованих), що в інших слов'янських мовах або зовсім невідомі, або мають там тільки далеких родичів. Учені етимологи досі звичайно не досліджували таких слів, а це було тільки на шкоду слов'янській етимологічній на-

уці. Бо ж у цих словах часом ховаються надзвичайно стародавні пні, такі пні, що докладне дослідження їх дає дуже цікаве світло для вияснення розвою значіння цього слова.

Як на приклад, що за золоті зерна можна часом ізнайти в невиробленій руді українського слова, можу вказати на прикметник «о-грядний», російське «дородный, полный». Про це слово навіть згадки нема по відомих мені етимологічних словниках, а воно ж таке цікаве, яко безсумнівний нашадок знаного іndo-європейського коріння *grend- «надиматися, підійматися». На слов'янському ґрунті цей

пень мусів змінитися на *grēd¹, а на східнословянськім, зокрема на українськім, на grяд-. Коли це так, то українське *огрядний* (із о-грядънъ) є точний синонім латишського *gruods* »міцний, солідний, здоровенний«, бо ж це останнє повстало від пня *grond-*, що відмінний від *grend- (в українській *гряд-*) тільки вищим ступінем свого вокалізму, і що чергувався ще в іndo-європейській мові з *grand- в лат. *grandis* (пор. Lewy KZ XL. 562, Walde EW² 352); від одного з цих двох корінів —

*grond- чи *grand- — повстали словацьке *hrud* »горбок« та давнє польське *grąd*, »згіря, болото, острів« (A. Brückner, »Prace Filologiczne« VI 614, KZ XLII 346, SE 156). Ще в прасловянській мові »згіря, підвищення« набуло переносного значіння »руди«, що й дотепер живе не тільки в слов. *gród*, але і в давньо-церковно-словянськім *грядъ*, чеське *hrud*, українське *грудь*, російське *грудь* (Berneker EW I 356, Преображенський ЭС I 162).

Москва. Проф. Др. Г.р. Ільїнський.

Знахідний відмінок мужеського роду в формі РОДОВОГО.

Нарис із історичної складнії української мови.

З найдавнішого часу, десь ще в прасловянській добі, в мові давньо-словянській знахідний відмінок (акузатив або А) речівників мужеського роду втратив ув однині своє окреме від відмінка називного (N) закінчення, чому тепер ані одна словянська мова не має його. В т. зв. основах на *о* знахідний відмінок кінчився колись на носову голосну — на носове ъ; але носовий характер у цього ъ рано зник, а пізніше зникла й голосова сила ъ, чому відмінки N та А в однині (N¹ і A¹) збіглися в однім закінченні. Те саме сталося і в словах основ на *и* муж. роду. Це відразу поставило мову в дуже скрутне становище, бо мова завсіди свідомо прямує до повного розріжнення (диференціації) відмінків їх закінченнями. Справді, коли N і A мають зовсім однакову форму, тоді це викликає певне непорозуміння в нашій мові, бо ми не можемо скоро й без надуми знати, де саме маємо підмет (суб'єкт), а де прямий предмет (об'єкт). Ось на це сучасні приклади із праць наших письменників: Скот ватаг зганяв, Могильницький 394; Шелестять казки осоки, Олесь (хто що шелестить?) і т. п.

У словянських мовах маємо два відмінки, що надзвичайно близькі своїм функціональним (діяльнім) значінням, — це родовий (G, генетив) і знахідний (A).

¹ Зірочкою на початку слова принято в науці зазначати припускану форму, форму тільки теоретичну, що її не маємо в якісь давній памятці. Ред.

І через це близьке їх значіння з бігом часу й трапилося, що мова зачала де-коли визначати прямий предмет речівників мужеського роду однини форму родового. Сталося це найперше з речівниками, що визначали живі істоти, і з часом допровадило до того, що, скажемо в нашій українській мові, форма родового однини (G¹) в цих словах геть зовсім виперла форму знахідного (A¹) й рішуче скрізь заступила її, напр.: Покликав сина, Згадав коня і т. п. (правдиві знахідні мали б тут бути: Покликав син, Згадав кінь). Але давні памятки наші знають тут ще деяке хитання, напр. в Лаврентієвім Літопису (відпис XIV в.) читаємо не тільки звичайні нові форми: Не дамъ сына своего 81, Дьяволъ прельсти Адам 102, але й архаїчне: Да имуть сынь мой 81, Помяну конь 38 і т. п.

В живій мові надзвичайно сильно діє процес т. зв. аналогії (упсдібнювання) — повстання нових форм під впливом подібних. Річ ясна, що форми речівників живих мусіли потягнути за собою й речівники неживі, цебто родовий відмінок взагалі став сильно намагатися заступати функції знахідного у всіх речівниках мужеського роду. Цікаво тут зазначити, що цей процес застулення знахідного форму родового знаний тільки в роді мужеськім і зовсім не захопив речівників жіночого роду, бо цей рід має виразне відріжнення відмінків A¹ і N¹ своїм закінченням. А це свідчить, що одною

з причин заступлення західного формою родового було власне постійне намагання мови розріжняти закінчення відмінків. Не ясно мені, чому цей процес зовсім не захопив і роду середнього; може тому, що в цім роді за прасловянської доби довго закінчення N^1 і A^1 були ріжні.

Про заміну західного відмінка формою родового багато вже писано в мовознавчій літературі¹, багато виставлено найріжніших теорій про повстання цього цікавого процесу. Вказувалось, напр., що цей процес розпочався перше в займенниках і тільки пізніше захопив і речівники; підкреслювалось іще, що цей процес більше знаний при родовому частковому (пайковому, *genetivus partitivus*), що потягнув за собою й інші випадки, і т. п. В багатьох випадках проте остаточно не вияснено ще, де тут ми маємо правдивий родовий, а де справді західний відмінок. У нашій мові родовий частковий значінням своїм справді сильно відріжняється від відмінку західного. Але справа не тільки в цім: коли кажемо: дай хліба, сип борщу, то мислимо певну неокресленість цих предметів, — дай якого-будь хліба, якого будь борщу і т. п. Коли ж хочемо вказати на докладну окресленість предмета, тоді кажемо: дай хліб, сип он той борщ, а не який інший.

¹ Головна література така: *E. K. Тимченко: Функції генетива в южнорусской языковой области*, Варшава, 1913 р. ст. 248—268; поважна праця, що подає силу матеріалу з народніх творів; частину цього матеріалу використовую й я. *Мюленбахъ*: Объ употребленіи родительного падежа вмѣсто винительного въ славянскихъ языкахъ, «Извѣстія 2 отд. Академіи Наукъ» 1899 р. т. IV. — *H. Некрасовъ*: О замѣнительныхъ падежахъ — родительномъ и винительномъ въ современномъ русскомъ языке, «Извѣстія» т. X кн. 2 ст. 31-65. — *Томсонъ*: Родительный - винительный падежъ при названіяхъ живыхъ существъ въ славянскихъ языкахъ, «Извѣстія» т. XIII кн. 4, див. ще т. XIV кн. 3 ст. 35-74, XV кн. 2, 73-82, XVII кн. 1, 190-214. — *Dr. E. Bernecker*: Der genetiv-accusativ bei belebten wesen im Slavischen, «Zeitschrift fǖr vergleichende Sprachforschung» т. 37 ст. 304-306. — *M. Константиновъ*: За употреблата на родителенъ падежъ вмѣсто винителенъ въ старобългарския езикъ, «Извѣстія на семинара по славянска филология», кн. III. — *A. Соболевскій*: Лекціи по історії русского языка, М. 1903 р. ст. 196-199 (багато прикладів із старої мови). Докладнішу літературу див. у цих працяхъ.

II.

Процес заступлення західного відмінка формою родового охопив ув українській мові (крім речівників живих) тільки одну — хоч і дуже велику — групу неживих речівників мужеського роду, а саме тих, що в родовім відмінку кінчаться на *-a* (а не на *-y*), цебто, коли слово в родовім кінчиться на *-y*, то він не може заступати західного, й тоді його $A^1 = N^1$, а не G^1 . До певної міри це й дає нам ключа, щоби хоч трохи пізнати дійсну причину й природу цього явища.

Українська мова, як і інші словянські, від найдавнішого часу граматично сильно відріжняє речівники муж. роду живі від неживих; G^1 муж. роду перших все кінчиться на *-a*, а других — часто на *-y*. Але стародавні люди сильно персоніфікували (усосінювали) всі ті речі, що іх бачили кругом себе, часто мислили іх як живих (пор. наші народні пісні, казки, легенди, оповідання, приказки і т. п.), а це й повело до того, що граматично всі ці неживі речівники з бігом часу підпорядкувалися формам речівників живих, і, скажемо, в G^1 так само не приняли закінчення *-y*.

Ось це саме бачимо і в процесі заступлення західного відмінка формою родового: процес цей, звичайний для речівників живих, з бігом часу потягнув за собою й речівники неживі, але тільки такі, що іх можна було персоніфікувати, цебто ті, що не кінчилися в G^1 на *-y*. Сюди належить найперше величезна група речівників, що іхні предмети реально існують кругом нас, а тому й кажемо: купив - взяв - загубив - продав плуга, серпа, ножа, кожуха, горшка, стола, чавуна, цвяха, олівця, стільця, коша, револьвера, годинника, сірника і сотні т. п. Сюди ж належать так само назви дерев: зрубав дуба, буку, граба, бузка, явора, назви монет: витратив рубля, карбованця, дуката, лева і т. п.¹ Взагалі коли говоримо про предмети реальні, особливо ж такі, що іх можемо до рук узяти, тоді іхні A^1 замінююмо формою G^1 , а ця форма все кінчиться на *-a* (не на *-y*).

¹ Щодо назов танців, то в таких виразах, як: Танцювали козака, ударили гопака і т. п. маємо тут чи не правдивий родовий, а не західний. Пор. танцювати метелиці.

Але українська мова знає й другу групу неживих речівників, — це назви предметів уявних, реально не існуючих, що іх до рук не візьмеш. Персоніфікувати ці речівники легко не можна. В більшості це речівники, що їхній G¹ кінчиться на -у. Усі ці речівники не підпали впливу речівників першої групи, цебто живих чи персоніфікованих, а тому їхній західний відмінок не приняв форми родового, цебто, втративши носовість у закінченні, збігся з формою називного. Нпр.: Почув стид, розум, гріх, бачив переляк, сміх і т. п. Сюди належать усі імена уявні (абстрактні), напр. у С. Єфремова, »Ів. Франко«: Складати життепис 10, Придбав собі великий запас вражіннів 23, Любов дає зміст життю 183, Франко мав право цей виклик кинути 202; збірні: Покинув полк, народ, ліс; матеріяльні: Бачив сніг, лід, шовк, пісок, попіл, лій, цукор; Везуть возами ладан Шевченко 375; неживі речівники, переняті з чужих мов, особливо ж мало поширені: Бачив факт, документ; у Шевченка: Поженуть бульвар мести 371, Псалом співаючи 375. Співають гіми 368; С. Єфремів, »Ів. Франко«: Беручи епітет цей 203; чужі назви місцевостей: Відвідав Берлін, Париж, Єрусалим, а часом і свої: Дон, Сибір; назви матерій, гірських пород і хімічних тіл: Зіпсув шовк, оксаміт, азот і т. п.; назви мір: у Номиса (»Приказки«): Дайте корець браги 2515, Казки Рудченка: Собака узяв з стола буханець хліба I. 9, Чубинський, »Пісні«: Наварила гарнець бобу V. 1140 і т. п.

Європа про українську

1.

Першу поважну згадку про українську мову знаходимо у французького історика Франсуа де Бельфоре (*Belle-Forest*, 1530-1583), а саме в його відомій всесвітній історії: »L'Histoire Universelle du monde...« (Париж, 1570 р., fol.; друге видання 1572 р., третє 1575, 2 т. fol.). На ст. 1779 (том перший видання 1575 р.) читаємо, що Українці »мають окрему мову, як і поляки, серби, литовці, московити та інші народи«. Українці — автор називає їх по-старому »Русь« — мають »свої власні літери, по-

Але цікаво, що коли ми якусь назву навіть із цієї другої групи виразно реалізуємо або персоніфікуємо, то й тут тоді західний відмінок може прибрести форму родового, напр.: Зачав бити вітра Чуб. I 6, Бодай того мороза марця Чуб. IV 81, Зіла сонце, зіж і місяця, зіж і зірочки-дрібні діточки Чуб. V 735, Нехай він хоть і місяця з неба схопить Марко-Вовчок, »Народні оповідання« 1866 р. ст. 139. Покликали Вітра і Мороза Граматика С. Смаль-Стольского 63 і т. п., або: Склали протокола, Виграв процеса, Підписали статута, Написали контракта, Купив даора і т. п. С. Єфремов, »Іван Франко«: Каже нам автор про свого прототипа 31; »Щоденні записи« Т. Шевченка: Покажчика склав Новицький VIII. М. Рильський, »Пан Тадеуш«: Процеса виграно 195, Пропонував розглянути проекта 256 і т. п. (див. ще приклади далі, розділи III-V). Усі ці приклади виразно свідчать, що боротьба форм західного й родового не спиняється в нашій мові й тепер і що вона захоплює й ті ділянки, що їх давніше не мала, цебто, що процес живе й поширюється, хоч пуристична граматика його й стримує. Взагалі ж треба сказати, що група неживих речівників перша (реально існуюча) впливає на другу (речівники уявні) і навпаки — нерідко маємо вплив уявної групи на реальну, чому в процесі заступлення західного формою родового маємо й немало ріжких відступлень від процесу звичайного.

(Далі буде).

Проф. Др Іван Огієнко.

МОВУ XVI-XVII СТОЛІТТЯ.

дібні до грецьких« (I, 1813). Ця »Русь« заселює, на думку французького історика, сучасну Галичину, Поділля, Волинь, Київщину, аж до Чорного Моря, »колишню країну роксоланів«.

В 1619 р. вийшло зпід пера французького історика D'Avity (1573-1635) перше видання праці »Les Etats, Empires et Principautes du monde«, Париж, 4⁰. Праця мала шість видань, перекладена на латинську, німецьку та голландську мови й була підручною книгою європейських дипломатів. Автор під іменем Рутенії знає українців

на всіх їх етнографічних землях. Вони »всі вживають одної й тої ж словянської мови«.

Цікаво, що пише про українську мову П'єр Шевальє (Chevalier), агент кардинала Мазарині в Україні¹, в своїй книзі: »*Histoire de la guerre des cosaques contre la Pologne*«, Париж, 1663 р.²: «Мова мешканців України (*La langue des habitants de l'Ukraine*), що всі сьогодні звуться козаками, то діялект польської мови, як ця остання є діялект словянської мови. Вона (українська мова) вельми делікатна, повна здрібнілих слів (*diminutifs*) і спосіб розмовляти нею — вельми ніжний».

Історикам філософії відоме ім'я П'єра-Данила Гюета (Huet), славетного єпископа з Авраншона (1630-1721) і великого ерудита. У 1652 р. він поїхав був у Швецію відвідати королеву Христину, а головніше — оглянути старовинні рукописи, що вона їх мала. Я припускаю, що Huet якраз в Стокгольмі навчився початків української мови, можливо від когось із представників Хмельницького, що часто-густо виринали тоді в Швеції. В невиданому листі Huet'a до французького вченого Blonde ми прочитали: »Козацька мова (*la langue cosaque*) не відріжняється багато від польської, подібно як голандська від німецької. Я сам це ствердив під час моєї подорожі до Швеції«.

Інститут Української Наукової Мови в Києві.

Українська мова, яко мова літературна, за весь час свого довговікового життя ніколи не знала нормального розвитку. У той час, коли український народ жив своїм самостійним життям, в Україні панувала чужа нам літературна мова (церковнословянська чи болгарська); коли ж літературною мовою стала в нас жива народна мова (з половини XVI віку), тоді український народ самостійності вже не знав. Найбільший розвій культурного життя в цілій Європі припадає на XIX вік, а це якраз був час, коли українська літературна мова, а особливо мова наукова,

¹ Див. нашу статтю: »Козаки Хмельницького під Дюнкерком« (»Українська Трибуна« 1922 р.).

² Пор. нашу: »Relations of England and Ukraine« в »Slavonic Review«, червень, 1931 р. ст. 144-145.

Паризька національна бібліотека має книгу Шевальє — примірник Гюета, а на ньому власноручні примітки вченого єпископа. Вони походять з 12 липня 1671 р. й пояснюють деякі вирази »на козацькій мові«, як висловлюється Гюет. »Мова в козацькій країні словянська, відмінна від польської, з грецькими літерами. Її вживають в церквах, завжди повних народу, бо це країна вельми побожна«. Таке читаємо у вельми рідкій брошурі голандській, що її єдиний примірник ми бачили в королівській бібліотеці в Гаазі. Назва цієї брошури така: *Jacob Joosten Tolck van Emmerick. De grote wonderlijke Oorlogen ende geschiedenissen, tusschen den Koning van Polen ende Sweeden, desmede tusschen de Starosten ende Weywoden ende Cosacken, desmede den grootvorst van Moscovien, in Polen, Littouwen, Lijflandt, Courlandt ende Pruyssen*. Амстердам, 1657 р., 4°, ст. 52. Автор, мабуть жид, був перекладчиком у якогось незнаного нам більче голандського дипломата в Польщі.

Паризькому Борщак.

Примітка. Чужинці, що української мови не знали, часто судили про неї поверхово, вловивши декільки однакових із мовою польською слів. Звідсі й прирівнення нашої мови до мови польської, відоме в літературі аж до половини XIX-го віку. Але цікаво, що вдавнину української мови діялектом російської звичайно не називали.

I. Огієнко.

здушена й приспана російською неволею, не мала ніякої зможи нормальню розвиватися.

Ось через це справа розвитку культури української наукової мови для людей, що добре розуміли цю річ,увесь час була болючою справою. Одне діло було — боротися, скажемо, за свою українську школу, й зовсім інша річ — практично повести цю школу, коли право на неї ми таки вибороли. Пізніше виявилося, що ми не маємо потрібного числа підручників, не маємо тому, що бракувало нам добре виробленої своєї термінології.

Справа наукової термінології — це дуже складна й важка справа. Термінологія не повстає відразу, а звичайно витворюється самим життям упродовж віків ду-

хового життя, потрібує традиції для свого усталення. А духовно українська інтелігенція все жила в чужій культурі... Ось тому вироблення української наукової мови ніколи не йшло в нас нормальним шляхом.

За опрацювання наукової термінології окремі українські одиниці беруться рано, ще з 1860-х років. Зроблено з того часу дуже багато¹, але тому, що праця та не мала реального примінення й перевірення в житті, а також і тому, що за неї часто бралися особи (як часом і тепер) із великим патріотизмом, але з малим фаховим досвідом, справа творення української термінології довго не виходила з дилетантських рямців.

Ось через усе це революція 1917 року, що принесла волю українському слову, застала нас без своєї потрібної наукової мови. Звязки з Галичиною були тоді слабкі, тому використати її наукову термінологію не все вдавалося. А до того наддністрянська наукова термінологія постувала в зовсім відміннім культурнім середовищі, чому в Україні вона часто видавалася штучною.

Із 1917 року по цілій Україні повстають усякі гуртки та комісії, що пильно займаються складанням найріжніших термінологічних словників. Почала працювати українська школа, а вона голісно вимагала наукової термінології. Її ж вимагали й ріжні державні українські установи, що повстали з того часу. Окремі особи на-швидку складали тоді ріжні словнички, щоби задоволінити бодай найпершу невідкладну потребу.

В серпні 1918 р. при Київськім Науковім Товаристві запожено сталу Термінологічну Комісію, що справу української термінології поставила вже на науковий ґрунт. В 1919 р. при Академії Наук також почала працювати Правописно-Термінологічна Комісія. Але на початку обидві ці комісії, не маючи ніяких матеріальних засобів, працювали дуже мляво, а зимою 1920-1921 року праця припинилася навіть через брак... світла.

30 травня 1921 року остаточно злилося

¹ Коротку історію цієї праці подає Гр. Холодний у своїй статті: До історії організації термінологічної справи на Україні, див. «Вісник ІУНМ» вип. I 1928 р. ст. 9-20.

київське Наукове Товариство з Академією Наук, і від того часу злилися також і обидві термінологічні Комісії в одну спільну інституцію при Академії Нauk із назвою: «Інститут Української Наукової Мови» (скорочено: ІУНМ).

Академія Наук дієвого працювала, поки нарешті »Інститут Наукової Мови« набув зовсім наукових форм. Інститут — це величезна наукова інституція при Академії. Він ділиться на 6 відділів, а відділи — на 34 секції: 1. Природничий, 9 секцій: ботанічна, геологічна, географічна, зоологічна, математична, медична, метеорологічна, фізична й хімічна; 2. технічний, секцій 9: шляхів та мостів, гідротехнічна, механічна, будівельна, електротехнічна, гірнича, сільсько-гospодарського машинознавства, автомобілів та авіації; 3. сільсько-гospодарський; 4. соціально-історичний, 6 секцій: соціологічна, економічна, педагогічно-психологічна, філологічна, філософська та діловодна; 5. правничий і 6 мистецький, 7 секцій: археологічна, архітектурна, малярська, різбарська, художньої промисловості, музична й театральна. Персональний склад Інституту такий: керівничий (був Г. Г. Холодний), секретар (М. В. Кривенюк), 11 редакторів, спеціялістів 6 (3 філологи, 3 науково-технічні), 21 постійний співробітник нештатний та 250 членів співробітників, — більшість членів оплачувані.

Праця Інституту жваво провадилася у всіх його 34 секціях. Головне завданняожної секції — виготовити відповідний термінологічний словник. Для цього члени секції сходилися кілька разів щотижня на засідання, де встановляли методологію праці й вислуховували доклади та рецензії. Крім цього, кожна секція через своїх численних кореспондентів збирала живий матеріал серед народу, для чого уживалися відповідні друковані картки. Листи кореспондентів до Інституту були звільнені від поштової оплати. Для збирання термінів не рідко подорожували й самі члени. Крім того, секції збирали потрібний матеріал також із старих книг та з давніх рукописів. Наслідком такої величезної праці в Інституті зібрано більше 2.000 000 термінологічних карток.

Треба ще додати, що державні україн-

ські видавництва, видаючи якийсь підручник або наукову книжку, звичайно перше віддавали його на перегляд Інститутові й той виправляв термінологію (нехай би це робило в нас Наукове Товариство!). Таким чином наукова термінологія помалу приймала в Україні одностайний вигляд.

Кожний відділ Інституту пильнував видрукувати свій термінологічний словник; на жаль тільки, багато виготовленого ще й досі не побачило світу. Так, у 1926 р. Інститут склав був умову з Державним Видавництвом України (ДВУ), що воно видрукує йому 34 термінологічні словники на 605 друкованих аркушів, але більшість цих словників таки не вийшли ще й досі.

Проте не дивлючись на надзвичайно несприятливі умовини наукової праці, Інститут випустив немало дуже цінних словників, все київського видання ДВУ, напр.: Акад. П. Тутковський: Словник геологічної термінології, Київ, 1923 р. 201 ст. Ф. Калинович: Словник математичної термінології. Частина I: Термінологія чистої математики, 1925 р. 240 ст. Ол. Курило: Словник хемічної термінології, Київ, 1923 р. 144 ст. Анatomічні назви, перекладені на українську мову, 1925 р. 81 ст. М. Шарлемань: Словник зоологічної номенклатури, назви птахів, Київ, 1927 р. 63 ст. М. Шарлемань і К. Татарко: Словник зоологічної номенклатури, назви хребетних тварин, Київ, 1927 р. 124 ст. Російсько-український словник правничої мови, головний редак-

тор А. Кримський, Київ, 1926 р. 228 ст. В. Дубровський: Російсько-український технічний словник, вид. 2-е, Київ, 1926 р. 102 ст. Т. Секунда: Німецько-російсько-український словник термінів з обсягу механіки, Київ, 1925 р. 40 ст. Ю. Трихвилів та І. Зубков: Словник технічної термінології, Київ, 1930. К. Туркало і В. Фаворський: Словник технічної термінології, т. I, 1928. І. Шелудько та Т. Садовський: Словник технічної термінології, 1928. Словник ботанічної номенклатури, Київ, 1928 р. (скрізь подано народні назви й позазначувано місця запису). Х. Полонський: Словник природничої термінології, 1928 р. і т. п.

Велике значіння «Інституту Наукової Мови» ще й у тім, що всі свої величезні й надзвичайно цінні зібрані матеріали, а також невидруковані словники він дає для користування кожному, хто того потрібує.

Інститут задумав був видавати своє піорічне видання, і в 1928 р. вийшов вип. I: «Вісник Інституту Української Наукової Мови», Київ, 108 ст., цілий присвячений справам наукової термінології; видання цінне й цікаве. Вийшло й число II в 1929 р.

Таким чином, як бачимо, Інститут Української Наукової Мови — це надзвичайно корисна наукова інституція при Київській Академії Наук. На жаль тільки, по процесі «Союзу Визволення України» частина членів Інституту мусіла покинути свою працю, а про дальшу діяльність цього Інституту щось більше нічого не чути.

Проф. І. Огієнко.

Письменницька мова в Галичині.

Хочу висказати декільки скромних своїх помічень на тему нашої інтелігентської мови, що її недостачі, хоч стільки разів та від стількох цензорів пригвожджувані, все таки повторюються з питомим нам упертим завзяттям не тільки в галицькій розговорній мові інтелігентських кругів, але сливе в усіх наших часописних і літературних виданнях.

Признаючи, що справа чистоти й правильности нашої мови не така зовсім проста, як би на перший погляд видалося, я не маю наміру в цій статті вирішувати тої низки сумнівів, що їх можна би на-

звати «первородними труднощами» української мови, та обмежуся тільки до підкреслення тих невдачностей, а може й неправильностей галицької літературної мови, що чинять її всюди поза Галичиною не тільки менше милою, але часом і просто не зрозумілою.

Хоч мушу признати, що знання мови здобувається здебільшого не самими теоретичними студіями з словників і граматик, але й із тісного співжиття з народом, із бістрого вслухування в голос його душі, в його мову, слова й звороти, то все таки годі заперечити, що в наших обставинах

добрий часопис або книжка, присвячені справам мови, можуть мати для розвитку нашої літературної мови величезне, просто незмірне значіння. Та наші видавництва книжкові й часописні досі дуже мало дбали про чистоту мови, і коли я нині хочу звернути увагу нашим робітникам пера на недомагання їхньої української мови, то джерелом відчуженості до тої їх мови являється в мене те чуття й відсуття нашої мови, що його здобув я здебільшого не з книжок, лише довголітнім співжиттям і близькими зносинами з нашим сільським, простим народом.

Та ще одну річ хочу тут відмітити.

Інтелігентному українцеві здається, ніби йому не треба вчитися української мови. Наслідки такого погляду для нас просто соромні.

Мені нераз доводилося розмовляти з українцями, що добре володіли кількома чужими мовами, однаке дуже лихо говорили своєю матірньою українською мовою. У нас чомусь вкорінилося переконання, ніби вистарчить бути українцем, щоби само собою, без науки й студій говорити правильно по-українськи, чи пак, мова, що її вживає кожний інтелігент (на жаль, інколи навіть письменник), мусить бути правильною мовою тому, що пише або говорить нею він, інтелігент або письменник.

У нас в Галичині кожний письменник, кожний інтелігент, кожний часопис, — це окремий для себе мовний авторитет, а наслідок того такий, що маємо забагато мовних авторитетів, але не маємо чистої, милозвучної, доброї мови...

І тут знову насовується мені порівняння з культурною німецькою нацією. У німців, що мають мову, розроблену в чудових творах величезної літератури, навіть жадний поважніший щоденник не дійде до рук читача без попереднього виправлення мови, що роблять окремі мовні фахівці. А в нас, не зважаючи на цілу хуртовину не то критики, але часом лайки з причини поневіряння мови, все ще й без крихти соромливости появляються не тільки часописи, але навіть літературні твори, що їх безжалісно викривлена мова визиває просто до неба про пімсту...

З жалем доводиться ствердити, що наша часописна й книжкова література за-

містить впливати на поширення знання чистої, вільної від чужих налетів української мови, стає джерелом і сіячем якогось дивного, ріжними чужими впливами начиненого жаргону, що не тільки ріже вухо трохи вразливішого на красу мови українця, але й стає для нього таки просто незрозумілим.

Доходить до того, що в нас у Галичині чисту, гарну мову зберегло ще тільки населення темних, гірських закутин. А читаюче й освіченіше селянство, під впливом часописної або книжкової лектури, саме потроху затрачує почуття своєї гарної селянської мови та починає говорити жаргоном, що його зразком може служити сливє кожна галицька книжка.

Як наша галицька літературна мова дуже відчужилася від мови населення інших українських земель, найкраще свідчить обставина, що ввесь наш, десить значний, літературний дорібок стає мало придатним поза Галичиною, а проба введення галицьких шкільних підручників на Підкарпатті, в Чехословаччині, спинується якраз і на труднощах мови. А треба знати, що Підкарпаття зберегло свою мову в чистім, чужими впливами мало торкненім, хоч може трохи архаїчнім вигляді, і тільки чиста українська мова може бути населенню Підкарпаття зовсім зрозуміла й ясна.

Та я переконався, що наша часописна мова часто мало зрозуміла не тільки всюди поза Галичиною, але часом мало розуміють її широкі народні верстви навіть у самій Галичині, а причиною цієї незрозуміlosti є не тільки тяжкий стиль, але й брак розуміння самого духу української мови в наших книго- й часописців.

У нас нерідко думають і пишуть по-польськи, вживаючи українських слів у чужому українській мові значінні, мабуть гадаючи, що вже сама українська азбука та надання польським словам українських закінчень створять українську мову, яку повинен зрозуміти також українець, що польської мови не знає. Без перебільшення можна сказати, що немала частина того, що створено в Галичині в царині письменства, — від творів красного письменства починаючи, на шкільних підручниках, часописах і молитвенниках кін-

чаючи, — з погляду мови приносить нам не багато чести.

Зокрема сумно з того погляду з нашими молитвенниками. Передо мною »Молитвенник« 1926 р., а в нім мова до той міри переповнена чужинецькими впливами, що зміст деяких молитов стає для українця

місцями або зовсім незрозумілим, або мусять викликати у нього невідповідні, незгідні з наміром автора уявлення. А все те — наслідки незнання змісту й значіння найзвичайніших слів, висловів і виразів у шановчого впорядчика книжки (Кін. буде). Д-р Володимир Виногородський.

Мова наших часописів на Буковині.

Потреба видавати науково-популярний місячник, присвячений вивченю української мови, давно в нас сильно відчувається, і відчували її не тільки ті, хто пише, хто слідкує за чистотою, красою й міло-звукістю нашої мови, але й ті, хто читає наші книжки, а особливо наші періодичні видання.

Діставши запрошення до співробітництва в журналі »Рідна Мова«, я, читаючи наші часописи, почав собі робити нотатки й витяги невластивих українській мові виразів та вжитих без потреби неукраїнських слів. Тим я й хочу поділитися з читачами »Рідної Мови«.

»Час« (Чернівці ч. 1197 за 13 грудня 1932 року) на першій сторінці друкує нотатку: »Припадок памороки в маршала Авереску«. Невлучний вираз: »припадок памороки« можна було би замінити загальним літературним »непритомність маршала Авереску«. А далі надибуємо такий вислів: »На останці він перестав промовляти, впавши в памороки«. Як видно зо змісту речення, автор хотів сказати, що промовець »загубив притомність«, а тим часом сказав — коли розуміти те по наддніпрянському — якраз протилежне, бо »власти в памороки« наддніпрянин зрозуміє (коли не знає докладно значіння цього рідкого слова) лише в значенні — прийти до себе, опритомніти.

Ще нижче в цій таки нотатці знаходимо форму Манів. Тимчасом його прізвище не Манів, а Маніу. Це чуже прізвище і в Великій Україні належить до тієї категорії, що не міняються: »Я бачив Маніу, я був у Маніу«.

Вкінці цієї невеликої нотатки сказано: »лікарське консіліум ствердило«. Перш за все, — чи не ліпше б вимовляти »консіліум«, коли конче триматися цього чужого слова, замість українського »нарада«, а по-

друге — слово »консіліум« у наддніпрянській літературі мужеського, а не середнього роду, він, а не воно. Через те, дотримуючися вислову автора, ліпше було би написати: »Лікарський консіліум ствердив«, а ще ліпше: »Лікарська нарада ствердила«.

У тій таки газеті зараз під нотаткою про маршала Авереску надруковано товстим друком: »бюджетний рік«. Для означення розуміння »бюджет« у Великій Україні є ще слово »кошторис«.¹

У тому ж таки числі в статті: »Правительственна (чому б не »урядова«?) демагогія большевізує населення« читаємо такі вирази: »Піднесеться ціна на безрогах«, »Щоби бідне сільське населення лічилось даром « й »Останеться все на папери«. »На безрогах« може бути, скажемо, щотина того або іншого кольору, але ціна може бути лише »на безроги«. »Лічити« можна курчат, дітей, гроши, навіть і населення, як що справа про кількість його. Коли ж говоримо про направу здоровля, то це означається словом »лікувати«. »На папери« — з погляду наддніпрянця — можна щось покласти, або на них може що-небудь упасти, і в цім випадку розуміється, що реч не про один, а про багато паперів. Лишатися що-небудь може не »на папери, а »на папері« (з погляду наддніпрянця).

»Хліборобська Правда« (Чернівці, ч. 10 за 20 листопада) в нотатці »Мошко а Опанас« замість слова »помогти« або »допомогти« вживає архаїчного »помочи«. Потім злучник *a* нерівнозначний із *i*. Злучника *a* вживаємо як протиставлення. Наприклад: »Я письмений, а він ні«. В наведеному випадку наддніпрянин напише: »Мошко та Опанас«.

¹ Кошторис, польське kosztorys, за нім, Kostenanschlag. Добрі: обрахунок, обрахунковий. Ред.

В іншім знов часопису читаю: »Недвідно-значно кокетуючи опозицію«. Наддніпрянський знає »кокетувати« лише з ким, і напише тільки: »кокетуючи з опозицією«.

Букарешт. Дмитро Геродот.

Примітка. Нерідкий західно-український вираз: »Припадок памороки« мало зрозумілий, як бачимо, наддніпрянцеві, більше того, — він може зрозуміти його якраз навпаки. На Бу-

ковині, Угорщині і др. місцях «паморока», скільки знаю, то туман («упала паморока») або й зомління (обморок, наше запаморочення; слово «паморока» — це па-морока, па-мрака, морок, мрак, а звідсі — туман, а далі й затуманення яко обморок). Це добра ілюстрація для моєї вступної статті в цім числі «Рідної Мови». Мусимо ж творити таку літературну мову, щоби її всі розуміли. — Когось із буковинських читачів прошу вияснити докладніше теперішнє значіння слова «паморока».

Проф. Ів. Огієнко.

Життя слів.

Семасіологічні нариси.

Навіть широкі кола нашого громадянства, не говорячи вже про фахівців, постійно цікавляться життям окремих слів і часто подають ті чи ті оповідання про їх походження (етимологію). Таке зацікавлення відоме в нас із найдавнішого часу, бо вже в старовину знаходимо немало ріжних етимологічних заміток, вбільшості мало правдивих. Маємо не мало етимологічних подань навіть у народніх оповіданнях, бо людина вже здавна задумувалася над повстанням тих слів, що чимсь звертають на себе його пильнішу увагу.

У цій своїй праці подаю нашому широкому громадянству свої принагідні замітки про повстання значіння окремих слів. Росповідаю приступно, популярно, без удавання в філологічній етимологічні подробиці. Росповім стільки, скільки потрібно, щоби читачі глибше пізнали сам процес творення й життя слів та їх значінь. Подаю це тільки як незакінчений сирий матеріал для дальших дослідників, а може й сам вернуся ще до нього.¹

Життя слів — то надзвичайно цікава ділянка в історії кожної мови. У цих своїх принагідних нарисах я буду спинятись головно на розвитку самого значіння слів. Семасіологія, наука про розвій значіння слів, в українській літературі — то ціліна, зовсім неоране поле, де наші вчені, поза Потебнею, майже не працювали, а тому ще так багато тут темного та невиясnenого. Етимологічного словника української мови не існує, мало того, навіть підготованих матеріалів до нього маємо

надзвичайно мало. Гірко признатись, — усе, що досі зроблено в цій ділянці, все те зроблено чужими руками й писано неукраїнською мовою... Останніми часами, напр., у царині української етимології багато працює світової слави словіст, Професор Московського університету Д-р Григорій Ільїнський, глибокий теоретичний знавець української мови.

Слово звичайно живе довге життя, — народжується, зростає й гине. Значіння слова, яке воно має напочатку, дуже часто змінюється з бігом віків, а часом змінюється до непізнання, бо слово потроху втрачає своє первісне значіння, набуваючи іншого.

Пізнати первісне значіння слова — то піznати душу слова, життя його, життя самої мови. На жаль тільки, таке пізнання — то завжди дуже важка праця. Важка праця, але вона дає такі цінні висновки, що постійно »окупиться« займатися й цією ділянкою.

Знання первісного значіння слова відразу освітлює нам його життєвий шлях і його правдиве теперішнє значіння. Ми дуже часто вживаемо слова в його невластивім значінні або й просто не знаємо правдивого значіння тільки тому, що не знаємо значіння первісного, початкового, з яким те слово зродилося.

Пишу свої нариси з наперід поставленою малою ціллю, — розбудити читачам охоту шукати початкове значіння слів, а тим самим спричинитися до правильного вживання їх. Думаю також, що ці коротенькі мої нариси ясно покажуть правдиве життя слова, що воно не позостається незмінним, що воно сильно розвиває й змінює своє початкове значіння.

¹ Тим, що не знають, подам тут, що наука про повстання слів зветься етимологією, а наука про розвиток значіння слів — семасіологією чи семантикою. Це нові науки, що мало опрацьовані.

Із власного досвіду знаю, як учні по школах жваво цікавляться найпростішими етимологіями (походження слова), як глибоко в їхню пам'ять западають семантичні пояснення, як вони довго не забувають розказаного й пильнують застосувати його до всіх подібних випадків. І коли з поданого тут матеріалу скористають і вчителі, що навчають по школах рідної мови, я буду вважати мету оцих своїх нарисів за досягнутою.

З бігом часу назбиралося в мене багато ріжного семасіологічного матеріалу. Подаю тут тільки частинку його, сподіваючись, що власне вона розбудить відповідне зацікавлення цією так мало в нас опрацьованою ділянкою.

Слова, що подаю їх нижче, можна поділити на дві групи: слова чужого походження й слова свої. Чужих слів у нашій мові дуже багато, — будуть то слова або недавнього походження, що їх чужинність ми ще ясно відчуваємо, або то слова дуже давні, такі, що їхнє чуже походження вже зовсім затерлося й не відчувається. В більшості своїй чужі слова все мають цікаву історію розвою свого значіння, чому цінні для семасіології. Тут маємо ріжні слова, а серед них багато таких, що з часом зовсім змінили своє первісне значіння, бо змінилося саме життя, й набули значіння нового. Це нове значіння так поширилося, що цілком заступило старе; але в архаїчній українській мові, напр. у піснях, казках, думах або в стародавніх памятках не рідко знаходимо й старше значіння цих слів (див. слова: будинок, галера, кайдани, каторга, квестія, паганий і т. п.).

Багато маємо й таких чужих слів, що повстали від власних імен. Дуже часто назва особи, що щось учинила чи винайшла, позостається за тим цілі віки, стаючи назвою рядовою, невласною, звичайною. Часто вживуючи цих слів, ми все забуваємо чи просто не знаємо їхнього походження.

Друга, головна група слів, що подаю їх в своїм Словничку, це слова власного походження, слова свої. В нашій мові маємо надзвичайно багато таких своїх слів, що їх походження ми вже не уявляємо собі докладно, що їх первісне значіння зовсім забулося. Але власне через те, що не знаємо їхнього початкового значіння, ми часто вживаемо цих слів у невластивім їм значенні.

Розвій значіння слів у мові літературній усе йде швидше, ніж у мові народній, живій; тому не рідко знаходимо в говорах слова ще зо старим значінням, якого ми, не знаючи цього початкового значіння, часто зовсім не розуміємо (див. слово паморока). На жаль тільки, українська наука про значіння слів зовсім неопрацьована, тому дослідник ще довго буде йти в цій ділянці напів навпомацки.

З цього розділу, річ зрозуміла, подаю найбільше прикладів, але вибираю приклади проречисті, такі, що відразу вкажуть читачеві просту дорогу й самому пошукати первісного значіння слів.¹ Немало з цих слів — чужі з походження, але прийшли до нас так давно, що зовсім освоїлися в нашій мові й чужими вже не почуваються (Далі буде).

Проф. Д-р Іван Огієнко.

„Листопад“ чи „падолист“?

На означення одинадцятого місяця в році має українська літературна мова дві назві: »листопад« та »падолист«. У наддніпрянських говорах стічаемо ще термін »листопадень«, утворений при помочі нарости -ень із аналогії до січень, грудень, травень і т. п. Абстрагуючи від діалектичних назов, хочу в дальшому вияснити, котрий із тих двох, вище наведених, термінів правильніший, тобто котрий свою будовою відповідає тим законам, згідно з якими розвивалася й розвивається

ся українська мова, а котрий тим законам не відповідає. Роблю це тому, що мені самому доводилося бути свідком не раз навіть палких і гарячих дискусій на цю тему. Цю справу хочу вияснити.

Хоч обидва ці терміни мали й тепер ще мати повне право горожанства в українській літературній мові (див. напр. С. Смаль-Стоцький: »Grammatik der rut.

¹ Читачів »Рідної Мови сердечно прошу подавати доповнення й вияснення до поданих у моїй праці слів.

(ukr). Sprache», Wien 1913 ст. 159 і 219, Б. Грінченко: «Словарь», Київ, 1907, т. II ст. 362 і т. III ст. 86 і др.) — то всетаки термін «листопад» правильніший — і він повинен бути загально вживаний. За цим промовляють такі мотиви:

1. Назва «листопад» дуже стара. Її стрічаємо вже в четверо-євангелії з 1144 р.: «Міць жовтень, рекомын листопадъ», див. Срезневський: «Матеріялы... т. II, 23.

2. В українській мові стрічаємо дуже багато зложень типу: корінь іменника + корінь дієслова, получені злучником -о-, напр.: кон-о-вод, кон-о-крад, хліб-о-роб, коз-о-луп, мак-о-гін, кост-о-гриз, свин-о-пас, люд-о-ід, люд-о-жер, мяс-о-ід, вол-о-від, страх-о-пуд, кур-о-хват, вод-о-пад, вод-о-тяг, лямп-о-лиз, вірш-о-роб, мак-о-тер і багато подібних. До цієї самої групи зложень належить також і »лист-о-пад«. Натомість зложення типу: корінь дієслова + корінь іменника — мають найчастіше злучник -и-, напр.: бол-и-голов, гор-и-цвіт, дур-и-світ, верт-и-хвіст, верн-и-дуб, верт-и-голов, верт-и-порох, сверб-и-вус і т. п. Тому, що в назві »пад-о-лист« маємо зложение типу: пень дієслова + пень іменника — злучником повинно би тут бути -и-, а не -о-, і цей термін повинен би бренити правильно »пад-и-лист«, а не »пад-о-лист«. Тому, що термін »падолист« уживається найчастіше в галицькому інтелігентському говорі, насувається підозріння, що цей термін — штучний витвір, утворений тому, що назва »листопад« нагадує польську назву »listopad« і її можна, неслучно, уважати за полонізм. Колиби так було, то це була би несуттєва причина, із за якої не треба заміняти правильного терміну »листопад« неправильним »падолист«.

Треба теж зазначити, що родовий назив »листопад« є »листопада«, а не, як деято нерідко пише, »листопаду«. Вправді Грінченко (див. його »Словарь«) подає форму родового цього слова з закінченням на-у, однак не наводить ніякого прикладу, ані не каже нічого про джерело, з якого взяв цю форму. Натомість проф. С. Смаль-Стоцький (ор. сіт. ст. 219) подає форму »листопада«, проф. Синявський (Порадник укр. мови, Космос, 1922. ст. 38-39) каже, що: »-а (в родовому) вживается при іменах, що означають... певні частини цілого (ріжні міри)«, а за Синявським повторює це правило Возняк (»Укр. правопис«, Львів, 1929. ст. 28), та каже виразно вживати, форми »листопада«. Проф. Ів. Огієнко: »Чистота й правильність української мови«, Львів, 1925 р. ст. 32-33 подає: »Родовий відмінок однини на -а, -я мають такі слова... 2. Назви днів тижня і місяців.« Врешті слід згадати, що проти форми »листопаду« виступав і пок. В. Гнатюк, уважаючи, що така форма — наслідок незнання української мови. Форма »листопаду« — це фальшивана аналогія до родового таких слів, як »занепад« і др. Її треба вистерігатися, бо вона йде в розріз із духом української мови. Др. Іван Маріянович Крушельницький.

Примітка. Що навіть у Львові добре знана була форма »листопад«, про це свідчить Орологіон (Часослов), видрукуваний у Братській друкарні в 1642 році; в частині другій на л. 40 читаємо: Новемврій єже єсть Ѽтый рікемый Листопад. Форма »падолист« знана, й нераз подає в своїх працях Верхратський. Що неправильна форма »падолист« повстала з давнішого »паділист«, на це вказує місце наголосу в »ладбліст« (як і в »паділист«), тоді як в подібних словах наголос звичайно на другій частині зложенного слова (листопіша, водоріз, збірослоб і т. п., так би мусів брести й падоліст).

Др. Ів. Огієнко.

Правописні нариси.

Інженер-інженір.

Як по-українському правильніше писати слово інженер? Інженер-інженер-інженір-інженер-інженер? Це запитання чую зо всіх сторін, а тому попильну докладно його вияснити.

Слово інженер належить до таких, що його справді не однаково пишуть як народи європейські, так і словянські, бо пе-

римали його не з одного, а з ріжних джерел. У писанні слова інженер маємо три трудності: 1. яке закінчення писати: -нер, -нер, -нір, 2. що писати по ж, цебто чи писати -же- чи -жи-, і 3. що писати на початку цього слова.

1. Починаю з труднішого, з закінчення цього слова. Правдиву форму його в на-

шій мові можна встановити тільки дослідженням відповідних слів французького походження, бо слово «інженер» прийшло до нас із мови французької через німецьку.

Французька мова знає багато речівників, що закінчуються на *-eui*, і це закінчення не всі мови передають однаково. В теперішній час фр. *eui* вимовляється близько до німецького *ö*, і ми передаємо його звичайно через *e* (не *ü*), наприклад: *entrepreneur* — антрепренер, *voyageur* — воїжер, *graveur* — гравер, *gouverneur* — губернер, *contrôleur* — контролер, *liqueur* — лікер, *manoeuvres* — маневри, *monteur* — монтер, *Pasteur* — Пастер, *régisseur* — режисер, *sapeur* — сапер, *souffleur* — суфлер і т. п.; також: *meubles*, *die Möbeln*, п. *meble*, болг. мобели, укр. меблі. Таким чином бачимо, що французьке *eui* ми звичайно передаємо в своїй мові через *e*, а тому зовсім правильна форма того слова, про яке мова, буде *ingénieur* — інженер, інженера, інженерський. Це була б основна форма, етимологічно правильна.

Але кожний народ усе трохи переробляє позичені слова згідно з вимогами своєї мови, а тому й ми можемо українізити закінчення *-eui* французьких слів, наше *-er*. Через те, що тут *e* (в *-er*) знаходиться в закритім складі, то, по законах нашої мови, це *e* часом (рідко) і в чужих сповах може переходити на *i*, а тому були б добрими українськими словами форми: контролір, суфлір і т. п. так само інженір. Таке *-ir* добрі відповідає духові нашої мови. Тільки треба памятати, що українізований «інженір» буде мати *-ir* лише в закритім складі: інженір, інжен'єрський, але в відкритім позостанеться *e*: інженера, інженерові, інженером (як піч-печі, Петрів — Петрова). За англ.: *-ir*, *-ira*.

Німці французьке *eui* передають через : *die Möbeln*, *Liköt*, або частіше задер-

жують французький правопис, цебто пишуть *ei*. Англійці фр. *eui* передають ріжно, в залежності від часу позичення слова. Італійці в цих словах пишуть *o* чи *e*: *ingegnere*, *controllore*, *liquore*, *montatore* (монтер) і т. п.

Немає єдності для передачі фр. *eui* і в правописах словянських. Росіяне фр. *eui* передають через *e*, але зрусифікували це *e* згідно з законами своєї фонетики на *ё*, *jo*: монтёръ, контролёръ, режиссёръ, суфлёръ, інженеръ і т. п. Поляки пишуть тут *e*: *wojażer*, *grawer*, *inżynier-inżenier*, *kontroler*, *likier*, *monter*, *reżyser*, *saper*, *sufler* і т. п. Інші словянські народи передають *eui* так само: чехи: *sapér*, *inženýr*, *kontrolor*; серби: гравер, сапер; болгари: граверъ, сапеоръ, суфлеоръ.

Французьке *eui* не є наше *e*, тому часом пробують передати його через *e*: інженер, але ця вимова не буде близчою до оригіналу.

2. Яку літеру писати по *ж* в слові інженер? У більшості народів панує форма французька, цебто з *e* по *ж* (пор. лат. *ingenium*). Але деякі народи приймають форму англійську, де маємо *en-gi-neer* (вимова: ендженір). Стара польська форма була *indzieniet*, пізніше запанувала *inżenier*, добре відома й тепер, але вже поруч із формою *inżynier*; це останньої форми словник Лінде ще не знає. В Болгарії пишуть так само: інженеръ і инженеръ. Інші словянські народи пишуть *-je*, *-że-* в цім слові.

3. Київська Академія Наук постановила на початку чужих слів (як і своїх) писати тільки *i*-, тому пишемо інженер, а не інженер (як і інший, а не інший).

Таким чином ув українській мові придатнішими були б форми: інженер-інженера, або й інженір-інженера, так само інженерський або інженірський.

Проф. І. в. Огієнко.

Граматика малої Лесі.

Сторінка для наших молодших.

III. Мова ділиться на говірки.

Узяв мене старенький за руку та й повів на великий ярмарок. «Послухаємо — каже, — що там люди говорять». Я з радості аж зашарілася, бо люблю прохідки

з татусем. Яких там людей не було, на тім дорочнім ярмарку! Татусь часто спинявся і жваво розмовляв із людьми. А я з чуда-дива не виходила: старенький із людьми говорив не так, як зо мною, і

не зо всіма однаково, а до того вживав таких слів, що я іх і не знала...

Як верталися ми додому, татусь спро-квола оповідав мені таке: Сьогодні ти почула, що не скрізь однаково говорять. І справді: коли ми прислухаємось, як розмовляють на Полтавщині або на Київщині чи там на Гуцульщині, чи в інших містах, то почуємо, що скрізь говорять таки нашою українською мовою, але не однаково. Не однаково й речі називають: одні кажуть картопля, другі — бараболя, інші — американка, магдебурка, бульба, бурешка, а ще інші — йначе, а наші лемки кажуть грулі. Буває, що навіть одне село балакає трохи відмінно від сусіднього. Ато ще буває й так, що в самім селі балакають не однаково: старі люди говорять по-старому, а молоді, що побували в містах на заробітках, закидають уже йначе.

Давно-давно колись усі люде розмовляли одною мовою; але згодом, коли людей стало більше й коли вони розійшлися по всяких сторонах, почала мінятися й іхня мова, і з часом вона потроху розпалася на окремі говори, а говори на говірки ітд. Говірка — це та жива мова, що нею говорить якась невелика округа.

А тепер вам друге завдання. Чи не знаєте ви таких слів, що іх не кажуть у вашому селі, але говорять по селах сусідніх? Розпитайте-но про це добре. Серед нашого люду в одних місцях кажуть люди, а в других людє, кажуть ковей і кондій, зілля-зілля-зілє, ниж і ніж, кислій-кіслій, парубкц-парубке, більший-білщий, завсіди-завше-зажди, тільки-тілько-тіки, оддав-віддав, зима-зіма, один-оден-іден і т. п.; як ці слова у вас кажуть? А ну-но подумайте, роспитайтесь старших і скажіть мені, чи можна й чи треба писати в книжках конче такою мовою, як у вас балакають? Так само добре подумайте та й скажіть, чи ми добре робимо, пишучи в часописах у Галичині одною мовою, на Підкарпатті чи там на Буковині трохи іншою, а в Америці знов іншою? Чи не траплялося вам не все розуміти з балачки людини з далекого села? Роспитайтесь про це докладно й передумайте пильнінько все та й складіть оповіданнячко: «Як мова ділиться на говірки» та й присилайте його нам до «Рідної Мови».

IV. Милозвучність нашої мови.

— А тепер попрацюємо трохи над правильним писанням, — сказав старенький, садовлячи Лесю за її маленький столик. Ти любиш папір переводити, але писати треба правильно й милозвучно. Бо все,

що напишеш, може попасті й до чужих рук, і тобі буде соромно, коли скажуть, що пишеш негарно.

Кожна мова живе так, як і всяка жива тварина; вона має свої закони й свої звичаї. От, скажемо, всяка мова вимагає від того, хто говорить, говорити найпростіше й найлегше, говорити так, щоби слово точилося по слові, неначе тобі вода з джерельця. Гарно грati чи співати й мило-звучно говорити — то все одно.

Наша українська мова любить, щоби голосні й приголосні звуки в розмові йшли не абияк, а в певнім ладу. Мова наша не терпить, щоби два голосні звуки збіглися поруч себе й оминає такий збіг ріжними способами.

От, скажемо, в українській мові прийменники у та в, а також злучники і та й звичайно змінюються один на один так, аби не стояли поруч себе два голосні чи два приголосні звуки. А як іх треба писати, запамятай собі, дитино, ось це і все дотримуйся того у своїм писанні:

1. По голосній попереднього слова треба писати в, й, а по приголосній у, і: Вона в хаті, він у хаті, брат і сестра, сестра й брат.

2. Коли слово починається ненаголошеним у, і, то по голосній попереднього слова пишемо в, й, а по приголосній у, і: Прийшов учитель до вчителя. Прибіг Іван до Йвана.

А щоб усе це добре зрозуміти й запамятати, спиши собі, дитино, до зшиточка всі оці приклади, що далі даю, скрізь по-підкresлюй в, у, й, і, і поясни, чому треба писати саме так, а не йначе.

Темно в хаті, як у домовині. Учитель у школі, що піп у церкві. Багатого й шило голило, а нас і бритва не бере. Вода й камінь довбає. Бог дав, Бог і взяв. Варвара ночі ввірвала, а дня приточила. Зо всіх боків татарва насіла, з усіх боків воріженськи линуть. Кличе мати Йвана, а наш Іван і не чує. Іде вона, йде, та й прийшла в ліс.

А тепер зроби ще одне завдання. Попридумуй і впиши до свого зшиточка такі речення, щоби в них були ось такі слова (зо змінними й-і, в-у): іти-йти, Іван-Йван, взяв-узяв, встав устав, впав-упав, вдова-удова, вранці-уранці, вгору-угору. Попроси кого зо старших, щоби тобі перевірили твоє писаннячко.

Дід Огій.

Чистота й правильність української мови.

1. Замітки про окремі слова.

Прізвище, а не призвіще. Давня форма була прозъвище, прозвище. Так, в Переопницькій Євангелії 1556 р. маємо прозвищем (Лука, зачало 23). В Полтавськім акті 1668 р. читавмо: прозвиском (Актова книга Полтавського городового уряда XVII в., Чернігів, 1912 р. ст. 126). Згідно з законами живої української мови в слові »прозвище« о змінилося на і, звідсі й повстало фонетично зовсім правильна форма »прізвище«. Див. у »Чорній Раді« 1857 р. П. Куліша: Сказав йому своє прізвище 250. Але підо впливом частої приставки *при*, а також через отвердіння в нашій мові *r* шириться в нас неправильна форма »призвище« або »прізвіще«; ця форма часто в нашій пресі. Навіть в »Українській граматиці« проф. Е. Тимченка з 1917 р. на ст. 90 знаходимо зовсім неправильну форму: »призвіще«, певне яко друкарська помилка.

Прірва, а не прирва. Від стародавнього »прорва« повстало живе українське »прірва« так само, як із »прозвище« повстало »прізвище«. Писати »прирва« — то помилка.

Дитячий — діточий. М. Куцій у своїй нововиданій праці: »Діти у творах українських письменників, причинок до студій над розвитком дитини«, Станиславів, 1932 р., скрізь уживає поруч себе: діточий і дитячий. Так уживати цих слів не слід, бо форма »діточий« знана лише в Галичині, у Великій Україні її зовсім не знають, там панує тільки »дитячий«. Незнана в Наддніпрянщині й форма »дитинячий«. Б. Грінченко, »Під тихими вербами«: Дитячий стан 104. М. Рильський, »Гомін« 1929 р.: Дитячою сльозою 25.

Очайдух — не рідке в придністровській літературі слово, напр. у Яр. Курдидика (»Літопис Червоної Калини« 1932 р. XI): Десятник-чорт йшов (треба: ішов) з горсткою своїх очайдухів 8, Десять очайдухів 9. У Словнику Б. Грінченка нема такого слова, бо придніпрянська мова не знає його; але »Словник правничої мови« 1926 р. знає слово »очайдушний« (рос. отчаянный). Як повстало це слово? Думаю, що ми пишемо його недобре. Без-

умовно, це »одчайдух« — хто »одчаявся« (стратив) духа, і це »одчайдух« змінилося в »очайдух« — »очайдух«. Слово старе, бо не змінило початкового од (от) на від. Таким чином українська мова знає, хоч дуже мало, добре відому в старослов'янськім родину слів »чаяти, чаяніє« (ждати, чекання), відчаятись — стратити надію, відчай (одчай) — розлука, одчайдух, пор. ще галицьке »нечайно« — несподівано. Коли пишемо »одчай«, то ліпше б писати »одчайдух«, а не чисто фонетичне »очайдух«.

Змагати. В. Окунь-Бережанський у своїй книжечці: »Чому Русини або Малороси називаються Українцями«, 1932 р., пише: Брацтво змагало до автономії 10, Росіяни змагають до того 47, Партия змагає до відірвання 62, Змагали до своєї державності 62. Це недоладній вираз, ліпше вживати: прагнути, йти, прямувати, намагатися, домагатися. Придніпрянська літературна мова зовсім його не знає. В Словнику Б. Грінченка дано »змагати«, але з іншим значінням — могти, бути в силі. Напр. у Г. Барвінок: Поки руки змагають, то якнебудь по світу плентався 416. У цім же Словнику »змагання« — сварка, »змагатися« — сваритися, спечатися, і тільки.

Без викупу — без відшкодування. Українська мова дуже багата на синонімні вирази, цебто на ріжні вислови одної думки. Напр. селянин скаже: »земля без викупу«, а ділич твердить — »без відшкодування«, бо як би не забрати землю, з погляду ділича — це вже йому шкода. І в цих висловах відбувається ріжний світогляд. »Громадський Голос« 1932 р. ч. 49 ст. 3 пише, що Вітос тепер за те, щоби »селяне дістали панську землю без відшкодування«. З погляду радикалів це мусить бути хіба викуп, а не відшкодування.

Занимати — цікавити. У М. Куція: Діти, 1932 р. читаю на ст. 3: »Діти наслідують все це, що їх займає«. Слово »занимати« давно вже вийшло з нашої літ. мови, але загально відоме в мові російській. У нас кажуть: цікавить, інтересує.

Що — ніби. Українська мова сильно відріжняє значення підрядних речень, що починаються на *що* чи на *ніби*. Коли ми щось твердимо й віримо в те, тоді речення починаємо зо *що*: Я чув, що буде війна; коли ж не віримо, ставимо *ніби* (буцім): Я чув, ніби буде війна. Цього розріжнення треба пильно дотримуватися на письмі. «Громадський Голос» 1932 р. ч. 49 ст. 3 пише, що в своїм соймовім висені про львівські події «єндеки твердять, що викликали заворушення Жиди». З погляду часопису тут треба було вжити *ніби*, а не *що*.

Бреніти, а не звучати. Дієслово «звучати» відчувається в нас яко архаїзм, а в Україні яко московізм, бо часте в мові російський. Шириться заступлення цього слова словом «бреніти». У «Збірнику Секції граматики української мови» 1930, I, 142 читаю: «Багато з цих назов звучать якось по-чужому» (Є. Рудницький), ліпше б — «бренятъ».

Забіг — забігу, а не забегу, вирібка, а не виробка. А. Вовк у дуже цінній своїй праці: Наросток -ка в дієслівних іменниках (див. «Збірник Секції граматики української мови» кн. I, 1930 р., Київ) на ст. 136 подає: забіг — забега«, »виробка« (хоч прохідка, знахідка). В коректурних помилках цих слів не знаходжу. В слові забіг *i* походить із старого *ѣ*, а тому все мусить позостатися як *i*. Форма *виробка* вже аж надто тхнє російщиною, ліпше б »вирібка«.

Назва — багато назов. У придніпрян-

ській літературній мові вже сильно зачепилася добра форма родового множини »назов«, а не »назв«. Ось Київська Академія Наук випустила дуже цінну працю: »Збірник Секції граматики української мови«, 1930 р., I кн., Київ, редактор О. Курило, а в ній читаємо, у всіх авторів: Означенні назов речей 137, Багато з цих назов 142, Сучасних назов 152 і др. Так само букв, церкбв, молитбв.

Дві слові, а не два слова. В українській мові здавнини полишилася широко знана форма двійного числа: »дві слові«. Є. Рудницький (»Збірник Секції граматики української мови« 1930, I, 154) недобре пише: »Щоб два слова склалися в одне«, треба дві слові. Пор. у Ів. Франка, »З вершин«: І капралю сказав дві слові 227, старе дъѣтъ слѣѣтъ.

„Той чи той“ замість „той чи інший“. Книжний вираз »той чи інший« у велико-українській літературі потроху заступається добрым народнім »той чи той«. Напр. у »Збірнику Секції граматики української мови«, Київ, 1930 р., кн. I, читаємо: Згодом брала гору та чи та форма 162, Не має потреби висунути того чи того прикметника 165.

Злучник а замість і відомий в давніх наших актах, але рідко. В мові польській він постійний, у Великій Україні зовсім незнаний. В. Окунь-Бережанський (»Чому Русини...« ст. 32) пише: »Ріжницю між церковнословянською *a* українською мовою«, — це архаїзм - полонізм, треба *i*, а не *a*.

2. Відповідь на запитання наших читачів.

Жіночі прізвища. Питає мене Вд. п. Інж. Т. Сірий: »Як повинна підписуватися моя жінка: Сіра, Сірева, Сірова чи Сіриха?« Тільки Сіра й більше ніяк. Жіночі прізвища — то прикметники приналежності (на питання чия, пережиток давнини) й творяться в нас найчастіше так. 1. Коли прізвище чоловіка — звичайний прикметник на -ий, то його дружина приймає теж прізвище, нормально додаючи закінчення жін. роду тільки -а, напр.: Сіра, Біленька, Чорна, Зелена, Бачинська, Лотоцька і т. п. 2. Найчастіше в нас закінчення жіночих прізвищ, це -ова, -ева, його мають жінки чоловіків із прізвищем

на -ов, -ев, -ович, -евич, -к, -енко, -р, і деякі інші: Петрова, Ковалева, Королева, Луцева (ні в якому разі не Коваліва, Короліва, Луціва), Антоновичева, Боднарова, Гайдукова, Петренкова й т. п. 3. Прізвища чоловічі на -ко, -ло, -ъ чи просто на приголосну для жінок або не змінюються, або приєднуються до другої групи: Пані Безпалко, Безручко, Смаль, Чорній, Сміхун і т. п., або Безпалкова, Чорнієва, Сміхунова й т. п. 4. У живій народній мові дуже поширені назви жінок на -иха, але вони звичайно творяться від хресних імен чоловіків: Василиха, Іваниха, Петриха, Грициха, Стециха і т. п., або від прізвищ на -енко

(бо й ці частіші від хресних назов): Петренчиха, Макаренчиха і т. п.; від інших прізвищ вони рідкі. Мова літературна інтелігентська закінчення -иха оминає.

Наснаження акумулятора. Питаються мене, як по-українському сказати »наладування (німецьке слово) акумулятора«. В Україні тепер скрізь поширеній добрий термін »наснажити, наснаження акумулятора«. Технічні словники В. Дубровського, 1926 р. ч. 1139-1140, І. Шелудька 1928 р. і др. подають: рос. »заряд, зарядка електричества« — укр. на́снага, наснажування, наснаження, наснажувати, наснажити. Це дуже добрий і вдалий новотвір до поширеного й скрізь знаного »виснажувати, виснажування«. Новотвір цей добре відповідає істоті речі й так само добре пасує до нашої мови.

Оцет, а не уксус. Питає мене інж. О. Н., котрого слова ліпше вживати: оцет чи уксус. Слово »сцет« відоме в нас із найдавнішого часу (оцътъ), — його знає вже Остромирова Євангелія 1056 р. Io. 19²⁹. Але слово не наше, походить від лат. acetum, звідки поширилося по багатьох мовах; до слов'янських мов прийшло з німецького. Чуже й слово »уксус«, загально вживане в мові російській, — це грецьке δέος. Через те, що »оцет« віддавна загально в нас знаний, а »уксус« мало знаний, принято в нас »оцет« (без оцту, оцтом). Народня форма »оцот« в літературі не вживана.

Повітря — воздух. Пише мені о. Йосип Ганяк із St. Louis ув Америці: »Ненавижу слово повітря, так всіма уживане; воно визначає більше зараза, помір; чи не краще було б деякі слова брати зо старовини, хоча б і з церковщини, ніж живцем із польської мови«. Це трохи не так: повітря — це стародавнє наше слово, відоме вже з памяток XI-го віку в значенні воздуха; пізніше воно набуло собі значіння заразливого воздуху, і з цим значінням широко відоме й тепер у нашій народній мові. В літературній мові слова »воздух« уже не вживается (але широко знане в мові народній), — його зовсім заступило »повітря«. Про ці слова в моїй праці: »Життя слів« буде вияснено докладніше.

Випадок — случай. Пише о. Й. Ганяк із

Америки, що його »дуже разить слово випадок«. Так, цього слова стародавня мова не знала; »Історичний словник українського язика« Є. Тимченка 1930 р. знає його тільки з XVIII ст., з припівісток Климентія: Пошло на випадок; а Приказках Номиса ч. 1768: Пішло на випадок — це пішло на біду. З другої половини XIX в. »випадок, випадком, випадковий« дуже поширилися в наддніпрянській літературній мові й зовсім заступили там стародавнє »случай«; але »случай« не рідке в Галичині ще й тепер.

Захоплення — одушевлення — захват. Пише мені Вд. п. О. Т.: »З великим одушевленням приняли ми звістку про видання часопису »Рідна Мова«. Тут »одушевлення« — від російського »одушевленіє«. Ліпше вжити слова захват (його подає Академічний словник на »восторг«) або захоплення (там само на »восхищеніє«). У Вороного: І довго я стояв перед тобою у захваті німім. У Винниченка: В очах його горів огник захоплення.

Церква — церков. Вд. п. Ол. Горуцький запитує, як він має писати: церков чи церква? Архаїчна форма »церков« сильно поширина в Галичині, але тепер потроху виходить із літературного вжитку, замінюючись новою формою »церква«. В наддніпрянській літературі вживается тільки нової форми »церква«. Коцюбинський І: Виглянула біла церква 45. Свидницький, »Люборацькі«: Церква хороша 25, церква крижова 24. Куліш, »Чорна Рада«: Тую церкву боронили 100. Родовий множини (G³) церків, а не церків чи церквей. Куліш, »Ч. Р.« 68: До церков Божих. Від G³ часто повстає прикметник принадлежності, напр.: церков-ний, вікон-ний, сотен-ний, гребель-ний, молитов-ний і т. п., цебто такий прикметник показує й форму родового множини.

Вільний — вольний. О. Прот. М. Б. пише в своїм листі: »російський переклад занадто вольний«. Архаїчна форма »вольний« потроху виходить уже з літературного вжитку, її заступає жива форма »вільний«. Пор. »Народні оповідання« 1861 р. Марка Вовчка: Все мені вільно було 7.

Тісточко — пиріжечок. Запитує мене Галія з Аніна, як вона має називати по-українському »тісточка«, що іх так лю-

бить, бо ж »тісточко« — то з польського *ciasteczko*. Слово »тісточко« протиречить самому духу української мови, бо в нас »тісто« — то замішана мука, але не печена; спечене »тістом« у нас не може зватися. По нашему ліпше казати »пиріжечок«, а коли без начинки — кіржик. Отож, Галюню, проси в мами солодкого »пиріжечка« або »коржика« — вони будуть такі ж смачненькі, як і »тісточка«.

Про, а не о. Пише мені Вд. п. О. Т.: »Ласково просимо о висилку«. В такім значенні о тепер не вживається, — кажемо: ласково просимо про висилку, а ще краще — ласково просимо вислати.

Злучник а замість і. Студ. агр. Ад. Камаренцеві. Пишете: »дуже а дуже«, тепер а замість і не вживають, це архаїзм, звичайний у мові польській. Див. вище ст. 72.

Український наголос. Вд. п. Федір Любка з Чемеринець просить нас видавати »Рідну Мову« з розставленими акцентами, »задля невміння вислову«. Безумовно, дуже добре бажання, тільки, на жаль, тепер, коли число передплатників значно не побільшилося, воно для нас не до виконання, бо склад із акцентами дорогий. Ще не так давно в нас панувала добра звичка видавати книжки з акцентами; так видавали свої твори М. Вовчок, П. Куліш і др. — Вд. п. П. М-т пропонує в називнім відмінкові множини ставити наголос на кінцевому складі: пані, коровій і т. п. Це непорозуміння: добра українська вимова завше так вимовляє, напр. див. у Марка Вовчка, »Народні оповідання« 1861 р.: коровій 21, молитвій 18, приятелькій 27, слізечкій 21, стільчикій 25, діточкій 28 і т. п.

Що — то зам. чим — тим. Питаються мене, чим би заступити початкові звязки речень: чим — тим. Народня мова знає гарні що-то, напр. бачу це у Є. Рудницького: Що менше розвинена в мові системе

ма суфіксів, то більше в ній складених слів (»Збірник Секції граматики української мови«, 1930 р., Київ, I 156). У Марка Вовчка, »Нар. опов.« II 174: Що далі забувалася небіжка Чайчиха, то знов Пилипиха робилася похмурніша.

Много — багато. Питають мене, чи можна вживати слова »много«. Ще недавно слово це вільненько жило собі в нашій літературній мові, але тепер воно відчувається за архаїзм. Тому слід оминати його, замінюючи словом багато чи багацько.

Знаки розділові. Микола Горішній із Данильча скаржиться, що він не знає, »де коли давати противники, крапки, оклики і ще деякі письменницькі знаки«. Уміння добре ставити розділові знаки набувається з часом постійною вправою. Все потрібне для того вивчення я подав у двох своїх підручних працях: »Наглядна таблиця для вивчення знаків розділових« та »Наглядна таблиця для вивчення побічних речень«, а також у своїм курсі: »Нариси з історії української мови« 1927 р. ст. 203-211, тут же на ст. 198-204 дано історію розділових знаків. Пильно й сумлінно проробіть поданий в Таблицях матеріял, а також постійно робіть відповідні вправи з якоїбудь добре виданої шкільної книжки — пояснійте, чому саме так поставлено там того чи іншого розділового знака, і над кожним знаком ставте цифру § з Таблиці, що пояснює цей знак. Писання диктантів (користайте з того матеріялу, що подано в Таблицях) сильно допоможе навчитися розділових знаків, але при умові, що над кожним знаком будете ставити цифру § з Таблиць. Невміння ставити розділові знаки як треба тепер дуже поширене. Про знаки розділові подамо окрему статтю в »Рідній Мові«.

Дописи Прихильників рідної мови.

Зацікавлення „Рідною Мовою“. 19 грудня 1932 р. відбулося чергове засідання »Товариства французьких Словістів« в Парижі. Перед початком засідання голова цього Товариства, Проф. Др. Вайян (Vaillant), відомий знавець сербо-хорватської мови, росповів про нове словістичне огнище — про місячник »Рідна Мова«, відчитавши широку програму журналу. Товариство з зацікавленням вислухало відомості про вихід першого

науково-популярного журналу, присвяченого всеобщому вивченням української мови. І. Б.

Приклад, гідний наслідування. Часописи подали вістку, що шведський університет в Упсалі надав титул почесного доктора 79-літньому селянинові П. Петерзону. Цей селянин, живучи з рільництва, кокався в збиранні творів народної словесності. По дэягих роках праці Петерсон склав словника (36000 слів) й граматику свого нарічча. Крім того,

він зібрав дуже багато народніх переказів, пісень і приповісток. У весь зібраний матеріал Петерсон передав Упсальському університетові, за що й отримав титул почесного доктора.

Треба читати рідної мови. Про мовні гріхи наші хочу дещо сказати. Гарна вона, ця наша українська мова, та як же ж вона скамамучена тепер! Засмічена з одної сторони полонізмами, а з другої московізмами. На мою думку, обовязком кожного українця, що не забув ішо: «Мово рідна, слово рідне, хто вас забуває, той у грудях не серденько, а лиш камінь має!» — конечною повинністю його має бути старатися вичистити цей наш діямант — рідну мову zo всякою бруду, подбати про її чистоту й красу. Сирізь, а навіть і серед українського студентства, часто густо можна запримітити найріжніші мовні кульгани. Чому це так? У інтелігентів інших народностей цього нема. А наш брат як почне торочити, то аж страх бере нераз... Волиняк по-своєму, галичанин по-своєму, аж рябен'ка робиться наша українщина... Студ. А. К. з Krakova.

Знання мови — то окрема наука. З нетерпінням очікуємо ми, українсти, появи першого числа «Рідної мови». В хаосі сучасних правописних та язикових мудрувань, де кожний — будь він історик, математик, правник чи медик — хоче вва-

жати себе авторитетом, а правдині поваги мають за нішо, поява «Рідної Мови» являється заспокоєнням одної з найпекучіших конечностей громадянського життя. Побіч цих практичних потреб маємо на увазі не менше важні й чисто наукові, що (з часом, як не зараз) мусять стринутися з ширшим світом при Вашій, як Редактора, допомозі. Студент-україніст зо Львова Я. Р-хай.

Наша самопевність. Літературну мову свою мусимо вважати недосконалою. Немало причин на це склалися, а їх вияснення забрало б нам багато часу, але не в них справа зрештою, а в тім, щоби тепер, коли умовини вдосконаленню мови сприяють, над цим працювати. Тільки біда в тім, що коли не всі, то велика більшість із нас вважаємо себе за «скінчених» знавців мови, або взагалі за «авторитетів» і не звертаємо уваги на мову в добрих виданнях чи то з царини літератури, чи техніки, щоби з них вчитися від інших. Оці самопевність та самозадоволення, брак само-критики, а в наслідок того брак шукання, брак прагнення удосконалюватися, оця духовна задубілість є впрост злочином і це недобре свідчить про свідоме виконання наше своїх обовязків су-проти мови. Недокладності мови — це справа, що вимагає праці фахівців і пропаганди, а від нас одностайноти — говорім і лишім усі однаково.

П. М-т

Від Редакції й

Адміністрації.

«Фонд Рідної Мови». Дбаючи про належний розвиток української літературної мови, яко головної ділянки рідної культури, зложили на «Фонд Рідної Мови»: Ексцептіція Високопреосвящений Митрополит кір Андрей — 10 зол., Преосвящений єпископ Д-р Григорій Лакота — 4 зл., о. Мітрат Василь Левицький з Перем.— 2 зл., о. Василь Городівський із Трентону — 8·90 зл., о. М. Божак із Бариша — 1·50 зл., А. Коваль із Каліша — 10 зл., Денис Щербицький — 4 зл., Повітовий Союз Кооператив у Борщові — 4 зл., Демчишин із Жихлина — 1 зл., С. Яковець із Шубкова — 0·50 зл., Гурток Студентів Україністів зо Львова 5·02 зл. і викликає до того ж краківських та варшавських студентів україністів. А разом — 50·92 зл.

Усім цим Добродіям Рідної Мови Редакція складає свою сердечну подяку. Тільки при щедрій однодушній допомозі на «Фонд Рідної Мови» широкого нашого громадянства та наших інституцій зможемо створити авторитетний центр для вивчення рідної мови. Продовження цього списку подамо в третьому числі.

Збільшене число «Рідної Мови» випускаємо у відповідь на збільшення «Фонду Рідної Мови».

Розповсюджуйте „Рідну Мову“. «Рідна Мова» зможе корисно працювати для Українського Народу тільки тоді, коли матиме таке число передплатників, що дасть їй і матеріальну зможу нормально існувати. Без цього збільшити розмір «Рідної Мови», про що нас зо всіх боків просять, ніяк не можемо. Ось тому сердечно просимо всіх Прихильників та Передплатників «Рідної Мови» не пошкодувати свого часу й труду і приєднати нам декількох нових передплатників. Доданим до цього числа «Рідної Мови» чеком просимо наших

читачів доповнити передплату до розміру річної чи піврічної, або передати чек особі, що стане передплатником нашого журналу. Це число висилаємо й деяким нашим громадянам не передплатникам, і просимо їх передплатити «Рідну Мову».

Подбаймо самі про матеріальний ґрунт для «Рідної Мови»!

До співробітників „Рідної Мови“. Сердечно просимо наших В. д. Співробітників у своїх працях по можливості уникати маловживаних чужих слів, заступаючи їх відповідними словами своїми. Просимо мати на увазі, що весь матеріал на чергове число «Рідної Мови» відсилається до друкарні першого дня кожного місяця. Статті друкуємо тільки за повним підписом автора. На не-підписані листи не відповідаємо.

В обмін на «Рідну Мову». Сердечно просимо всі українські видавництва присилати нам свої періодичні й неперіодичні видання в обмін на «Рідну Мову». Про мову цих видань «Рідна Мова» час від часу міститиме замітки й статті.

Нових Передплатників просимо виразно зазначати, чи вони потрібують чи не потрібують першого числа «Рідної Мови». Адреси свої просимо писати найвиразніше. Присилаючи гроші, виразно зазначайте, чи то нова передплата, чи додовнення старої.

Реклямації про неотримане число треба вносити тільки через свій поштовий уряд. Реклямації, надіслані впрост до адміністрації, на увагу не беремо.

Оправа для „Рідної Мови“. В кінці року, разом із 12-м числом, розішлемо тим, хто того побажає, за невелику доплату артистично зроблену, золотом тиснену оправу для цілого першого

річника «Рідної Мови». В 12-м числі вмістимо найдокладніший покажчик до цілого річника «Рідної Мови».

Від адміністрації „Рідної Мови“ можна набувати такі праці Проф. Д-ра Івана Огієнка: 1. Нариси з історії української мови: Система українського правопису. Популярно-науковий курс з історичним освітленням. 1927 р. VIII+216 ст. Ціна 5 зл. 2-3. Історія церковно-слов'янської мови. Костянтин і Мефодій, їх життя та діяльність. Історично-літературна монографія. Частина I. 1927 р. 324 ст. Ціна 10 зл. Частина II. 1928 р. 400 ст. і 23 малюнки. Ціна 12 зл. 4. Історія церковно-слов'янської мови. Том п'ятий: Памятки старо-слов'янської мови X-XI століть. Історичний, лінгвістичний і палеографічний огляд з повною бібліографією та Альбомом 155 знімків з памяток із кирилівською транскрипцією. 1929 р. 494 ст. Ціна 15 зл. 5. Українська літературна мова XVI-го століття і Крехівський Апостол 1560-их років. Літературно-лінгвістична монографія. Два томи. 1930 р. 520+192 ст. Ціна 20 зл. 5. Українська культура, коротка історія культурного життя українського народу, 272 ст., Ляйпциг, ціна 6 зл. 6. Історія церковно-слов'янської мови, короткий науково-популярний наррис, 1931 р. 18 ст., ціна 50 гр. 7. Język cerkiewno-słowiański na Litwie i w Polsce w XV-XVIII, 1930 р., 20 ст. ціна 50 гр. 8. Історичний Словник української мови, критично-методологічні уваги, 1931 р., 24 ст., ціна 50 гр. 9. Wpływ języka polskiego na ukraiński w XIV-XVI w., 1931 р., 11 ст. 50 гр. 10. Лисіївська Тріодь 1734 р., з історії української мови в XVIII столітті, 34 ст., 1 зл. 11. Наглядна таблиця для вивчення знаків розділових, для школи я самонавчання, 1923 р., ціна 25 гр. 12. Наглядна таблиця для вивчення побічних речень, для школи я самонавчання, 1923 р., ціна 25 гр. Ціни подано разом із поштовою пересилкою. Адміністрація охоче обміняє ці видання на стародруки або на старші чи сучасні мовознавчі праці.

Оголошення.

Оголошення. За видрукування оголошень в «Рідній Мові» за текстом платиться 50 гр. за міліметрівий одношпальтовий (сторінка має дві шпальти: рядок або його місце. Ціна за більші оголошення — по умові: «За зміст оголошень Редакція не відповідає».

«Кооперативна Республіка», шостий рік видання. Львів, вул. Міцкевича 12. Передплата знижена: 12 зл. річно за 12 чисел по 40 ст. друку; для кооперативних працівників, студіюючої мо-

ЗМІСТ 2-го ЧИСЛА «РІДНОЇ МОВИ». Проф. Д-р Іван Огієнко: Української літературної мови треба вчитися, щоб знати. Проф. Д-р Г. А. Ільїнський: Походження українських слів. 1. Оглядний. Проф. Д-р Іван Огієнко: Знайдений відмінок мужеського роду в формі родового. Нарис із історичної складні української мови. Ілько Борщак: Європа про українську мову XVI-XVII століття. Проф. І. Огієнко: Інститут Української Наукової Мови в Києві. Д-р Володимир Виноградський: Письменницька мова в Галичині. Дмитро Геродот: Мова наших часописів на Буковині. Проф. Д-р Іван Огієнко: Життя слів, семасіологічні нарриси. Д-р Іван Мар. Крушельницький: Листопад чи падолист? Проф. Іван Огієнко: Правописні нарриси: Інженер-інженер. Дід Огій: Граматика малої Лесі. Проф. Іван Огієнко: Замітки про окремі слова. Його ж: Чистота я правильність української мови. Відповідь на запитання наших читачів. Ріжне. Від Редакції й Адміністрації. Оголошення.

„Рідну Мову“ в Румунії передплачувати й брати на комісійний продаж можна в Дмитра Геродота, адреса його: Dmytro Herodot, Bucureşti IV, Strada Delea Veche 45. Передплата річна 180 лей, піврічна 90 лей, четвертьрічна 45 лей.

Бібліотека „Рідної Мови“. Видає Проф. Д-р Іван Огієнко. Прихильникам Рідної Мови, «Гурткам Плекання Рідної Мови», а також філіям «Про-світи», «Союзу Українок», «Кружкам Рідної Школи», читальням, студентським корпораціям, коопераціям і т. п. для масового поширення серед українського громадянства та шкільної молоді. Уже вийшла книжечка: ч. 1. Проф. Д-р І. Огієнко — Д-р А. Чайківський — В. Острівський — Яр. Мандюкова: Вчімося Рідної Мови, ціна 20 гр. На поштову пересилку додавати по 5 гр. на книжечку. Хто купує 5 або більше книжечок, за пересилку не платить. Гроші можна пересилати чеками П. К. О. ч. 27110 (чеки продаються в кождім поштовім уряді), дописуючи на них: Бібліотека Р. М. ч... Книжечки продаються також по всіх українських книгарнях.

Передплата на „Рідну Мову“ в краю: 6 зл. річно, 3 зл. піврічко, 1·50 зл. четвертьрічно. Ціна примірника 50 гр. За границею 1 американський (не канадійський) дол. або його вартість ув іншій валюті річно (в Чехо-словаччині 35 корон, в Румунії 180 лей, у Франції 30 фр., в Німеччині 5 зол. марок, в Югославії 65 динарів), ціна одного примірника 10 ам. центів. Кonto чекове П. К. О. N. 27110. Адреса Редакції й Адміністрації: Warszawa, ul. Stalowa 25 т. 10.

Зразкове (okazowe) число «Рідної Мови» висилаємо тільки за 50 гр.

Книгарням за комісійний продаж «Рідної Мови» даемо 20%, знижку, і просимо своєчасно, не пізніше 10 числа кожного місяця, відсилати свій борг Видавництву.

Коректури помилки в ч. 1 «Р. М.»: треба так: ст. 12 рядок 27 згори: IV, ст. 20 р. 29 зг. Навант, ст. 23 р. 23 зг.: прядиво.

лоді й селян 8 зл. Премії: три книжки. Редактор Д-р К. Коберський, видає Ревізійний Союз Українських Коопераців.

Відповідний часопис для українського жіноцтва — то двотижневик „Жіноча Доля“, з додатком для сільського жіноцтва «Жіноча Воля», а для дівчат — «Світ Молоді». Коштує: «Ж. Доля» зо всіма додатками 1 зл. місячно, «Ж. Воля» 2 зл. на цілий рік. Адреса: Коломия, вул. Замкова ч. 37.